

Karoliina Sivosuo & Katariina Ristola

**LAPSENHUOLTOLAIN UUDISTUS SEKÄ UUDISTUKSEN VAIKUTUS VIRAN-
OMAIISIIN**

LAPSENHUOLTOLAIN UUDISTUS SEKÄ UUDISTUKSEN VAIKUTUS VIRAN- OMAIISIIN

Karoliina Sivosuo & Katariina Ristola
Opinnäytetyö
Syksy 2019
Liiketalous
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma, Oikeus ja hallinto

Tekijät: Karoliina Sivosuo & Katariina Ristola
Opinnäytetyön nimi: Lapsenhuoltolain uudistus sekä uudistuksen vaikutus viranomaisiin
Työn ohjaaja: Jaana Rissanen
Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: syksy 2019
Sivumäärä: 45 + 3

Työmme aiheena on lapsen huolto- ja tapaamisoikeuslain tuleva uudistus. Työn tarkoituksena on selvittää lakiuudistuksen keskeisimmät muutokset uuden ja vanhan lapsenhuoltolain välillä. Toinen tavoitteemme on tutkia haastattelun muodossa uudistuksen tuomien muutosten vaikutuksia käräjäoikeuteen sekä lastenvalvojan työhön. Työssämme vertaamme vanhaa lapsenhuoltolakia sekä uuden lain hallituksen esitystä.

Opinnäytetyöllämme ei ole toimeksiantajaa, vaan työ valikoitui mielenkiintomme mukaan. Lapsen etu on ollut paljon esillä viime aikoina. Lapsiin liittyvä lainsäädäntö on ollut murroksessa ja tutkiesamme lapsiin liittyviä lakiuudistuksia saimme idean tehdä työmme lapsenhuoltolain uudistuksista ja niiden vaikutuksista viranomaisiin.

Työn tutkimusmenetelmäksi valikoitui kvalitatiivinen tutkimus, jonka toteutimme Oulun käräjäoikeuden tuomarille, sekä nimettömänä pysyväille lastenvalvojalle. Tietoperusta on pääasiassa rakentunut vanhasta Lapsenhuoltolaista, hallituksen esityksestä sekä esitöiden lausunnoista.

Opinnäytetyössä saimme vastaukset tutkimuskysymyksiin, vaikkakin hieman suppeammassa kaavassa kuin oli tarkoitus. Johtopäätöksenä voidaan katsoa, että lakiin tulevat muutokset ovat joiltakin osin jo haastattelujen viranomaisten käytössä. Myös uusia muutoksia on tulossa, mutta näiden vaikutuksia oli vielä hieman aikaista arvioida, kun käytäntöä ei ole muodostunut. Tämän takia työlle mahdollinen jatkotutkimuksen aihe voisi olla haastattelujen tekeminen uudestaan uudistuksen jälkeen.

Asiasanat: lapsen etu, lapsen huolto, tapaamisoikeus, huoltosopimus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme in Business Economics, Option of Law and Administration

---

Authors: Karoliina Sivosuo & Katariina Ristola

Title of thesis: The Reform of Act on Child Custody and Right of Access and the effects of the reform in the authorities

Supervisor: Jaana Rissanen

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2019 Number of pages: 45 + 3

The aim of this thesis is to inspect the forthcoming reform of the Child Custody and Rights of Access Act. The aim of our thesis is to find out the main changes in the law reform between the new and the old child care law. Our second goal is to examine in an interview the effects of the changes brought about by the reform on the work of childcare and district courts. In our thesis we compare the old child care act and the Government's new proposal.

Our thesis is not commission, the reason of our thesis was selected according to our interest. The interest of the child has been on the agenda lately. Child-related legislation has been undergoing a change, and as we researched child-related legal reforms, we came up with an idea of changes to the Child Care Act and an examination of its effects.

The research method is qualitative research. Qualitative research, which we conducted for the Oulu District Court Judge and anonymous Children's Supervisor was chosen as the research method for the work. The knowledge is based on the Childcare, the government proposal and the statements of the preliminary work.

Our thesis revealed that the changes made to the law are in some respects at the disposal of the authorities already interviewed. New changes are also coming, and it was still a little early to assess their impact, when practice had not yet developed. As a result, a potential topic for further study could be to conduct interviews again after the reform.

Keywords: care of a child, law reform, visiting rights, authorities

SISÄLLYS

LYHENTEET.....	6
1 JOHDANTO.....	7
2 LAPSEN ASEMAN KEHITTYMINEN.....	9
3 LAPSENHUOLTOLAIN UUDISTUS	11
3.1 Lapsen huolto.....	11
3.2 Isyyden ennakkotunnustamisen vaikutukset huoltajuuteen	13
3.3 Lapsen mielipiteen selvittäminen.....	14
3.4 Lapsen huoltoon liittyvien sopimusten laajentaminen.....	15
3.5 Velvollisuus ilmoittaa muutosta	16
3.6 Vuoroasuminen	17
3.7 Oikeus tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa	19
3.8 Tapaamiskustannukset.....	21
3.9 Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot	22
3.10 Uhkasakko.....	24
3.11 Vieraannuttaminen	25
3.12 Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa.....	26
3.13 Käsittelyn joutuisuus.....	27
3.14 Hakemuksen hylkääminen kirjallisessa menettelyssä	28
4 UUDISTUSTEN VAIKUTUKSET VIRANOMAIISIIN; LAADULLINEN OSIO	30
4.1 Haastattelun tulokset.....	30
4.1.1 Lastenvalvoja.....	31
4.1.2 Käräjäoikeus	34
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	38
6 POHDINTA.....	41
LÄHTEET.....	43
LIITTEET	46

LYHENTEET

EIT - Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

HE - Hallituksen esitys

KKO - Korkein oikeus

LaVM - Lakivaliokunnan mietintö

LHL - Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983

StVL - sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausunto

vp - valtiopäivät

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö tutkii lapsen huolto ja tapaamisoikeus- lakiuudistuksen muutoksia sekä uudistuksen vaikutuksia viranomaisiin. Lapsen asemaa pyritään tällä hetkellä parantamaan aktiivisesti, ja lasta halutaan ottaa paremmin osalliseksi häntä koskeviin päätöksiin. Keksimme työhöme aiheen tutkiessamme lapsiin liittyvää lainsäädäntöä ja siihen tulevia muutoksia. Lakiuudistuksessa ehdotetaan täsmennettävän lain yleisiä säännöksiä liittyen lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen. Uusia säännöksiä on myös suunnitteilla, muun muassa lapsen suojelemiseen väkivallalta sekä huolto- ja tapaamisoikeuskäsittelyn joutuisuuden parantamiseksi. (HE 88/2018 vp, 1.)

Hallituksen esityksen tavoitteisiin kuuluu lapsen edun parantaminen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa. Yhtenä tärkeänä tavoitteena on myös saattaa laki ajan tasalle vastaamaan yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia sekä oikeuskäytäntöä. Tärkeänä osana lakimuutosta on myös huolto ja tapaamisoikeuteen liittyvien asioiden oikeuskäsittelyiden tehostaminen sekä lapsen osallisuuden vahvistaminen lasta koskevien asioiden käsittelyssä. (HE 88/2018 vp, 18.)

Lakiuudistuksen arvioitiin tulevan voimaan 1.4.2019, mutta lakivaliokunnan saamassa selvityksessä selviää, ettei kaikkia tarvittavia muutoksia ehditä tekemään siihen mennessä. Uudistuksen voimaantulossa on huomioitava tietojärjestelmämuutokset, sekä lomakkeiden uusimiset, ohjeistuksien ja koulutuksien järjestäminen. (LaVM 12/2018 vp, 13.) Laki tulee voimaan 1.12.2019. Osaa pykälistä sovelletaan kuitenkin jo ennen tätä. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983)

Työssämme pyrimme vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin. Mitä uudistuksia lapsenhuoltolakiin on tulossa? Miten lakiuudistus tulee vaikuttamaan viranomaisiin? Miten lapsen asema on muuttunut vuosien aikana?

Toteutamme työn lainopillisena tutkimuksena sekä laadullisena, eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Lainopillisen tutkimuksen aineistona käytämme voimassa olevaa lainsäädäntöä, tulevan lain ministeriön raportteja ja lausuntoja, sekä hallituksen esitystä. Käytämme lähteinä myös oikeustapauksia ja oikeuskirjallisuutta. Teoriaosuudessa pyrimme vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseemme, eli mitä uudistuksia lakiin on tulossa.

Laadullinen osio toteutetaan haastattelun muodossa. Haastattelun toteutamme käräjäoikeuden tuomarille sekä lastenvalvojalle, koska nämä viranomaiset ovat uudistuksessa keskeisessä roolissa ja nousivat esiin aineistoa etsiessä. Laadullinen osio vastaa toiseen tutkimuskysymykseemme. Tavoitteenamme on selvittää tulevien muutosten vaikutuksia viranomaisten työhön. Kvalitatiivinen tutkimus toteutetaan suullisesti molemmille osapuolille. Päätimme valita laadullisen tutkimuksen työhömme, koska haluamme tietää millaisia käytännön vaikutuksia lakiuudistuksella voisi tulla olemaan viranomaisiin. Haastattelun avulla saa myös uudenlaista käytännön näkökulmaa asiaan, mitä ei välttämättä teoreettisten lähteiden kautta saa.

Työmme alussa tutkimme lapsen aseman kehittymistä 1970 luvulta 2018 luvulle asti. Tällä haluamme pohjustaa sitä, miten lapsen asema muuttuu koko ajan lasta arvostavampaan suuntaan. Kolmannessa kappaleessa käymme läpi lakimuutokset yksityiskohtaisemmin. Tämän jälkeen vuorossa on työmme laadullinen osio, jossa tutkimme tarkemmin viranomaisten osuutta muutoksissa.

2 LAPSEN ASEMAN KEHITTYMINEN

Jokainen alle 18 vuotias määritellään Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa lapseksi, ellei lapseen soveltuviin laeissa säädetä toisin (Yleissopimus lapsen oikeuksista, SopS 60/1991. artikla 1). Suomen holhoustoimilain mukaan alle 18 vuotiaan olevan alaikäinen ja näin ollen vajaavaltainen (Laki holhoustoimesta 442/1999 1:2 §). Suomen perustuslain mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, olivat he minkä ikäisiä tahansa. Lapsilla on kehitystään vastaavasti oikeus vaikuttaa asioihinsa, ja heitä on kohdeltava yksilöinä sekä tasa-arvoisesti. (Suomen perustuslaki 731/1999 2:6 §.)

Lapsen aseman historiaa tutkiessa voidaan todeta tapahtuneen paljon kehitystä vuosien saatossa. Monien merkittävien muutosten ansiosta olemme nyt tilanteessa, jossa lapsille katsotaan kuuluvan lähtökohtaisesti samat oikeudet kuin täysi-ikäisillekin. Ennen lasten elämän katsottiin kuuluvan yksityiselle alueelle ja sinne kuuluvien oikeuksia ei turvattu. Lapsiin käytettiin samaa valtaa sekä kotona, että kouluissa. Valloillaan oli ajattelutapa, jossa lasten nähtiin olevan liian epäkypsiä nauttimaan oikeuksista. Ajateltiin, että he vasta kasvavat aikuisiksi, ja aikuisena he tulevat oikeuksien täysivaltaisiksi haltijoiksi. YK:n naisten oikeuksien sopimus vuonna 1979, sekä Lapsen oikeuksien sopimus vuonna 1989 antoivat sysäyksen julkisen ja yksityisen välisen rajan ylittämiseksi. Euroopan ihmisoikeussopimuksen on katsottu myös vaikuttavan siten, että julkinen valta antaa turvaa myös heille, jotka kokevat väkivaltaa kotonaan. (Nieminen 2013, 305-306.)

Suomessa 1970-1980 luvut ovat merkittäviä lasten perus- ja ihmisoikeuksien kannalta. Näinä vuosina on säädetty paljon lasten asemaan liittyviä lakeja; muun muassa isyyteen, elatukseen ja lastensuojeluun liittyen. Perheoikeus koki muutoksen samaan aikaan, muuttuen perheyksikön oikeudesta yksilöiden oikeudeksi. (Nieminen 2013, 307.)

Isyyslaki (700/75) kumosi aviollisesta syntyperästä annetun lain (409/57) ja avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista annetun lain (173/22) (Laki isyyslain voimaantuloa 701/1975 1 §). Tällä oli merkittävä vaikutus lasten tasa-arvoistumisessa, sillä isyyslaki (700/75) ei enää eritellyt avioliittolapsia ja avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia. Avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset saivat samat oikeudet isäänsä nähden, kuin aviolapsetkin. Edellytyksenä tälle on isyyden tunnustaminen tai vahvistaminen tuomioistuimessa. (Nieminen 2013, 309.)

1970 luvulla lasten asiat olivat kaukana ihmisoikeuksista. Kansainväliset lapsijärjestöt eivät käyttäneet toiminnassaan oikeutta, eikä tavoitteisiin kuulunut juridisten oikeuksien edistäminen. Yhteiskunnassa lapsen oikeudet ovat aika uusi asia. Lapsen oikeuksista on kirjoitettu oikeustieteessä noin 20 vuoden ajan. Tutkijoiden toimesta on pohdittu paljon lapsen oikeuksien ydintä. On haluttu selvittää sen tarkoitus ja tärkeys. Mihin lapset tarvitsevat oikeutta? Tutkittu on myös näiden oikeuksien velvoitteita muille, sekä sitä onko tuomioistuin oikea taho lapsen oikeuksille. On haluttu tarkastella lapsen oikeuksien taustalla olevia arvoja, jotta pystyttäisiin käsittämään oikeuksien roolit ja perustelut. (Hakalehto-Wainio & Nieminen 2013, 17.)

Lasten oikeuksien kannalta merkittävänä nähdään vuosi 1989. Valtiot solmivat yksimielisesti kansainvälisen lapsen oikeuksien sopimuksen. (Hakalehto-Wainio & Nieminen 2013, 18.) Lapsen oikeuksien sopimus on ihmisoikeussopimus kaikille alle 18-vuotiaille, jonka toteutumisesta vastaa ensisijaisesti valtiot. Lapsen oikeuksien toteutuminen on arvokasta, sillä se mahdollistaa lapselle turvallisen ja terveen kasvun ja koulunkäynnin, ilman väkivaltaa ja riistoa. Suora viittaus sopimuksen neljään peruseriaatteeseen on tässä: *“Syrjimättömyys (artikla 2), Lapsen edun huomioiminen (artikla 3), Oikeus elämään ja kehittymiseen (artikla 6) ja Lapsen näkemyksen kunnioittaminen (artikla 12)”*. (Yleissopimus lapsen oikeuksista, SopS 60/1991.)

3 LAPSENHUOLTOLAIN UUDISTUS

Tässä kappaleessa kerromme lapsenhuoltolain keskeisimmistä uudistuksista. Vertailemme uutta ja vanhaa lapsenhuoltolakiä käyden läpi niiden keskeisimmät eroavaisuudet, sekä myös syitä uudistuksen tarpeellisuudelle. Lakimuutokset ovat osittain jo astuneet voimaan, mutta kokonaisuudessaan uudistus tulee voimaan vuoden 2019 loppupuolella. Voimaantulo viivästyi muutamalla kuukaudella.

Ehdotetut muutokset lapsenhuoltolakiin parantavat lasten perusoikeuksia, jotka ovat säädetty perustuslaissa. Merkityksellinen tämä ehdotus on myös lapsen oikeuksien sopimuksen sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen kannalta. Muutoksia on luvassa muun muassa lapsen edun huomioimiseen sosiaalihuollon ja tuomioistuimen toimissa. Lapsen etu toimii luonnollisesti lapsenhuoltolain peruseriaatteena. (HE 88/2018 vp, 73.)

3.1 Lapsen huolto

Lapsen huollolla tarkoitetaan lapsen henkilökohtaisten asioiden hoitamista (LHL 1:4.1 §). Lapsen huollosta vastaavat lapsen huoltajat. Käytännössä lapsen huolto siis tarkoittaa päivittäistä huolenpitoa lapsesta ja päätöksentekoa hänen asioistaan (Hakalehto 2018, 180).

Huoltajat vastaavat yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä. Päätökset lasta koskien tehdään yhdessä, ellei toisin ole määrätty. Toisen huoltajan ollessa estynyt päätöksen tekemiseen esimerkiksi matkan, sairauden tai muun syyn vuoksi, ei hänen suostumustaan tarvita, jos ratkaisun viivästyminen aiheutuisi haittaa. Jos asialla on huomattava merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta, asiasta on sovittava yhdessä, ellei lapsen etu toisin vaadi. (LHL 1 Luku 5 §.)

Huoltomuotoja ovat yksin- ja yhteishuolto. Yksinhuolto käsittää tilanteen, jossa huolto on uskottuna vain yhdelle vanhemmalle. Tällöin lapsi asuu huoltajan luona. Yhteishuollossa molemmat vanhemmat toimivat huoltajina, ja lapsen asuminen on sovittu / määrätty vain toisen vanhemman luokse. Vastuu huollosta voi olla jakamatonta tai jaettua, ja päätösvalta on mahdollista jakaa työnjakomääräyksellä heidän kesken. Päävastuu lapsesta on lähivanhemmalla. Lähivanhempi on se vanhempi, kenen luona lapsi asuu. Yhteishuollolle on rajoitteita silloin, kun se ei palvele lapsen etua. Tätä voi olla vanhempien erimielisyys kasvatuseriaatteissa ja muissa elämän tärkeissä kysymyksissä.

Vanhempien käytöksellä on iso rooli huoltajuuden määrittämisessä, niin ennen eroa kuin sen jälkeenkin. (Hakalehto 2018, 184.)

Huollon yhtenä tavoitteena nähdään lapsen ja hänen vanhempiensa välisten suhteiden vaaliminen. Hallituksen esityksessä tätä halutaan hieman laajentaa kattamaan lapsen ja vanhempien välisten suhteiden lisäksi myös lapselle erityisen läheiseksi muodostuneita henkilöitä, kuten sisaruksia, iso-vanhempia tai henkilöä, joka on huolehtinut lapsen hoidosta ja kasvatuksesta siten, että suhde on verrattavissa lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Vanhempien vastuulle asiassa tulee lapsen tukeminen, jotta suhteiden luominen ja ylläpito mahdollistuisi. (HE88/2918 vp, 34.)

Vanhempien on myötävaikutettava tapaamisoikeuden toteutumiseen. Tapaamiset vanhemman ja lapsen välillä on toteutettava sopimuksessa määrätyin keinoin. Kasvatustehtävässään vanhempien tulee välttää kaikkea, mikä voisi aiheuttaa haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle. Tämä velvollisuus koskee molempia vanhempia yhtä paljon, ja se koskee lapsen kasvatuksellisia tehtäviä. Vanhempien väliset asiat, kuten avioeron hakeminen on jatkossakin sallittua, vaikka tämä lapsen ja vanhemman välistä suhdetta kuormittaisikin. (HE 88/2018 vp, 36-37.)

Vanhempien on suojeltava lasta väkivallalta, hyväksikäytöltä ja huonolta kohtelulta. Lisäksi lasta tulee suojella puolisoiden väliseltä väkivallalta, joka ei suoraan kohdistu lapseen. Fyysisen väkivallan ohella lasta tulee suojella myös henkiseltä väkivallalta. Tämä voi heijastua lapseen vanhempien välisestä suhteesta, tai se voi olla toisen vanhemman aiheuttamaa lapsen ja toisen vanhemman välisen suhteen vaikeuttamista. Tapaamisoikeudesta luistaminen lukeutuu jatkossa myös henkiseen väkivaltaan. (HE 88/2018 vp, 35.)

Lapselle on turvattava tarpeellinen valvonta ja huolenpito kehitystasoon nähden. Lapselle tulisi antaa turvallinen ja virikkeellinen kasvuympäristö. Lisäksi lapsen tulisi saada taipumuksiaan ja toivomuksiaan vastaava koulutus. Eli käytännössä huoltajien tulisi antaa arvoa ja kunnioitusta lapsensa toiveisiin koulutuksen suhteen. (LHL 1:1.2 §.) Uudistetussa huoltolaissa huoltajan tehtävissä halutaan korostaa, että lapsen koulutuksesta ja harrastuksesta päättäminen on huoltajan päätös. Huoltajalla on oikeus päättää tästä asiasta, mutta lapsen toiveita on kuunneltava. (HE 88/2018, 37.)

Huoltajia ollessa kaksi, päätetään asioista yhdessä. Huoltajan on otettava huomioon lapsen mielipyyksiä, sekä tulee keskustella tämän kanssa. Tämä ei kuitenkaan sido huoltajaa toimimaan lapsen ehdoin, eikä huoltaja myöskään voi sysätä päätöstä lapselle. Lapsen ei ole pakko ottaa asiaan

kantaa. Uutena asiana lapsenhuoltolakiin tulee se, että huoltajan on kerrottava lasta koskevat päätökset lapselle lapsen tasoisesti. (HE 88/2018 vp, 37.) Huoltajalla olisi jatkossa lisäksi velvollisuus ilmoittaa muutostaan etukäteen, ja tällä tähdätään huoltajien etupainotteiseen keskusteluun muuton vaikutuksista.

3.2 Isyyden ennakkotunnustamisen vaikutukset huoltajuuteen

Isyylain uudistus mahdollisti isyyden tunnustamisen ennen lapsen syntymää. Tässä ennen syntymää tapahtuvassa tunnustamisessa mies ilmoittaa olevansa syntyvän lapsen isä ja ilmoitus tehdään henkilökohtaisesti tulevan äidin läsnä ollessa terveydenhoitajalle tai kättilölle siellä, missä syntyvän lapsen äidille ja miehelle annetaan raskaudenaikaisia neuvolapalveluja. Tunnustamislausuma voidaan antaa myös äidin kotikunnan lastenvalvojalle äidin esitettyään raskaustodistuksen. Samalla on myös voitu tehdä yhteishuoltajuus-sopimus etukäteen. (Isyyslaki 11/2015 3:16 §.)

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että lakiuudistuksen myötä yllä mainitun isyyden tunnustamisen jälkeen miehestä tulisi lapsen huoltaja äidin rinnalle, jos isyys on tunnustettu isyylain 16 § mukaisesti ennen lapsen syntymää. Tämä koskee myös äitiä, kun äitiys tunnustetaan äitiyslain 14 §:n mukaisesti. Tämän säännöksen ansiosta ei näin ollen tarvitsisi tehdä erillistä sopimusta yhteishuollosta. Tämä säännös koskisi ainoastaan tilanteita, joissa vanhemmuus tunnustetaan ennen lapsen syntymää. Tunnustaessa vanhemmuus lapsen syntymän jälkeen on huoltajuudesta tarvittaessa päätettävä tai sovittava erikseen. (HE 88/2018 vp, 40.)

Erillisen yhteishuoltosopimuksen tekeminen nähdään tarpeettomana etukäteen tapahtuvassa isyyden tai äitiyden tunnustamisessa. Vuoden 2016 aikana voimaan tulleen isyylain tuomista muutoksista on nyt saatu sen verran kokemusta, että voidaan todeta valtaosan etukäteen tunnustaneista miehistä tehneen tunnustamisen ohella myös yhteishuoltosopimuksen. Tällä ehdotuksella on tarkoitus selkiyttää menettelyä niin viranomaisten kuin perheidenkin puolesta. Ehdotuksia pidettiin la-kivaliokunnan puolestakin kannatettavana. (LaVM 12/2018 vp, 14.)

3.3 Lapsen mielipiteen selvittäminen

Hallituksen esityksessä ehdotetaan monia lainsäädäntötoimenpiteitä, joilla olisi tarkoitus parantaa lapsen osallisuutta ja oikeutta tulla kuulluksi häntä koskevissa asioissa (HE 88/2018 vp, 23). Lapsen osallisuutta koskevat muutokset ovat tärkeitä lapsen edun vahvistamisen ja paremman toteutumisen kannalta (LaVM 12/2018 vp, 10).

Lakiin kirjataan säännös, jonka mukaan lastenvalvojan on tarvittaessa lapsen huoltoa ja tapaamis-oikeutta koskevan sopimuksen valmisteluvaiheessa keskusteltava lapsen kanssa henkilökohtaisesti. Tällä lisäyksellä halutaan korostaa lapsen edun ja mielipiteen huomioon ottamista. Lastenvalvojalla on myös tällä hetkellä lapsen huolto- ja tapaamisoikeuslaissa velvollisuus selvittää tarpeen vaatiessa lapsen mielipiteet ja toivomukset. Tuleva säädös on tarkoitettukin toteutettavaksi erityistilanteissa. (HE 88/2018, 48.)

Lapsen mielipiteen selvittämisestä säädetään tällä hetkellä lapsen huolto ja tapaamisoikeuslain 11 § mukaan seuraavaa; lapsen toivomukset ja mielipide selvitetään, jos vanhemmat eivät ole yksimielisiä lapseen liittyvissä asioissa tai jos lapsi on muun, kuin huoltajansa hoidossa, tai jos mielipiteen selvittämistä on muutoin pidettävä aiheellisena lapsen edun toteutumisen kannalta. Laissa mainitaan myös, ettei mielipiteen selvittämisestä saa tulla haittaa lapsen ja vanhemman välille. Tämä säilyy myös uudistuneessa laissa. (LHL 361/1983; 11 §.)

Uudistuksen myötä selvittämisvelvollisuutta rajaavat edellytykset tultaisiin poistamaan kokonaan. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen mielipide voidaan selvittää aina, kun se on lapsen ikään ja kehitystasoon katsoen mahdollista. Säännös edellyttää kuitenkin vähintään sitä, että vanhemmat ottavat selvää lapsen mielipiteestä keskustelemalla lapsen kanssa ja sen jälkeen välittävät tiedon lapsen mielipiteestä sopimusta vahvistavalle viranomaiselle. Uudistuneeseen pykälään ehdotetaan lisättäväksi säännös, joka velvoittaa lapsen mielipidettä selvittävän henkilön kertomaan lapselle keskustelun tarkoituksesta ja käynnissä olevasta menettelystä. Lapselle tulisi siis keskustelua aloitettaessa kertoa se, miten lapsen mielipide vaikuttaa asiaan, samoin kuin se, että päätöksenteko asiassa ei tule olemaan lapsen vastuulla. (HE 88/2018, 58.)

Lastenvalvojan ja lapsen väliseen keskusteluun on edellytyksenä lapsen suostumus keskusteluun sekä se, että keskustelu on tarpeellinen lapsen mielipiteen ja toivomusten selvittämiseksi. Hallituk-

sen esityksessä mainittu erityistilanteita, jolloin keskustelun käyminen lapsen kanssa on tarpeellista, on esimerkiksi tilanteet, joissa vanhemmat antavat ristiriitaisia tietoja lapsen mielipiteestä tai vanhemmat eivät jostain syystä halua itse käydä keskustelua lapsen kanssa. (HE 88/2018, 48.)

3.4 Lapsen huoltoon liittyvien sopimusten laajentaminen

Lakiuudistuksessa ehdotetaan, että sosiaalilautakunnalle kuuluvien sopimusten määrää tulitisiin laajentamaan. Uudistuksen jälkeen sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella voitaisiin sopia esimerkiksi huoltajien välisestä tehtävänjaosta, oheishuoltajuudesta sekä tietojensaantioikeudesta. (HE 88/2018 vp, 1.)

Tämän hetkisessä laissa vain tuomioistuin on voinut päättää tehtävien jaosta huoltajien välillä. Oheishuoltajuudesta päättäminen on myös kuulunut tuomioistuimen tehtäviin. Uudistuksen jälkeen riidattomissa tilanteissa huoltajien tehtävän jaosta ja oheishuoltajista, voitaisiin sopia sosiaalilautakunnan vahvistamalla päätöksellä. Sopimusten laajeneminen tarkoittaisi käytännössä sitä, että sosiaalilautakunnan toimivalta olisi yhtä laaja, kuin tuomioistuimella. (HE 88/2018 vp, 19.) Nykyisessä tilanteessa tuomioistuimen on ollut vaikea saada kuvaa sopimusten tarpeellisuudesta ilman selvitystä perheen tilanteesta. Lastenvalvojalla voisi olla näissä tilanteissa paremmat mahdollisuudet keskustella osapuolten kanssa ja saada näin tietoa tapauksesta sekä arvioida onko sopimuksen tekeminen lapsen edun mukaista. (Kempainen 2018, Viitattu 12.3.2019.)

Sopimusten laajenemiseen kuuluu myös vanhempien tietojensaantioikeus. Tähän mennessä myös vanhemman tietojensaantioikeudesta päättäminen on kuulunut vain tuomioistuimelle. (HE 88/2018 vp, 19.) Tietojensaantioikeudella tarkoitetaan sitä, että vanhemmalla, joka ei ole lapsen huoltaja olisi sama oikeus kuin lapsen huoltajalla saada tietoja lasta koskevista asioista viranomaisilta sekä yksityisiltä palveluntuottajilta, joko kaikissa tai sopimuksessa määräytyistä asioista (LHL 2:7.2 §). Vastaisuudessa olisi siis mahdollista sopia mitä tietoja vanhemman, joka ei asu lapsen kanssa olisi mahdollista saada. Tietojensaantioikeuteen voidaan tehdä rajauksia, esimerkiksi siten, että vanhempi voi saada tietoja vain lapsen päiväkodista. (HE 88/2018 vp, 42.) Tietojensaantioikeudella voitaisiin vanhempaa, joka ei asu lapsen kanssa kannustaa kehittämään suhdetta lapseen ja sitoutumaan vanhemman rooliin. Tietojensaantioikeus olisi myös mahdollista antaa erityisen läheiselle henkilölle. (HE 88/2018 vp, 19.)

Sopimusten laajeneminen tulee näkymään sopimusten sisällöissä, eikä niinkään tapausten määrässä. Esimerkiksi yhteishuollosta tai yksinhuollosta sopimisen sijaita voitaisiin sopia tehtävien jaosta huoltajien kesken tai tietojensaantioikeudesta toiselle vanhemmalle. Yhtenäisten sopimuksien tekeminen helpottaa sopimusten sisällön määrittelyä lastenvalvojan työssä. Toisaalta uudistuksen astuessa voimaan lastenvalvojen työmäärä saattaa kasvaa hetkellisesti, koska vanhemmat haluavat tehdä uudenlaisia sopimuksia tai tarkastaa onko heidän tämän hetkinen sopimuksensa ajan tasalla. (HE 88/2018 vp, 28.)

3.5 Velvollisuus ilmoittaa muutosta

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että lakiin tulisi lisäys, jonka mukaan vanhempien olisi ilmoitettava muutostaan toiselle vanhemmalle. Tästä ei ole vuoden 1986 laissa säädetty, joten lakiin tuleva säädös olisi täysin uusi. Ilmoitus muutosta tulisi kuitenkin tehdä vain, jos vanhemman tai huoltajan muutolla on vaikutuksia lapsen huoltoon tai toisen vanhemman tai muiden läheisten henkilöiden ja lapsen väliseen tapaamiseen. Tällainen lapsen huoltoon vaikuttava muutos voi olla esimerkiksi päiväkodin tai koulun vaihtuminen. Velvollisuus ilmoittaa muutosta koskee lapsen kanssa asuvaa vanhempaa, mutta myös vanhempaa, jolla on sosiaalilautakunnan vahvistama tai tuomioistuimen päätös tapaamisoikeudesta. (HE 88/2018 vp, 38.)

Muutamit muut maat ovat jo aikaisemmin lisänneet säädöksen muuttamisen ilmoittamisesta. Näihin maihin kuuluu Norja, Tanska ja Ranska. Norjan ja tanskan laissa säädetään, että muutosta täytyy ilmoittaa kuusi viikkoa ennen muuttoa toiselle paikkakunnalle tai ulkomaille. (HE 88/2018 vp, 17.) Suomessa ehdotetaan, että ilmoitus tulevasta muutosta tulisi tehdä hyvissä ajoin, jos mahdollista noin kolme kuukautta ennen muuttoa (HE 88/2018 vp, 38).

Jos ilmoituksen jättää tekemättä ei siitä seuraisi suoraan sanktioita. Ilmoittamatta jättäminen voidaan kuitenkin ottaa myöhemmin huomioon lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevia päätöksiä tehtäessä. Muutosta ilmoittamatta jättäminen voi näyttää sen, että vanhempi ei pysty tekemään yhteistyötä toisen vanhemman kanssa tai ei pysty laittamaan lapsen etua ristiriitojen edelle. Joissakin tilanteissa on kuitenkin perusteltua jättää ilmoitus tekemättä. Tällaisia ovat tilanteet, joissa muutto on pakollinen lapsen hengen, terveyden tai vapauden turvaamiseksi, esimerkiksi perhevä-

kivaltatilanteissa. Edellä mainituissa tilanteissa ilmoittamatta jättämistä ei voida myöhemmin käyttää perusteena lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevia päätöksiä tehdessä. (HE 88/2018 vp, 38.)

Tulevalla velvollisuudella ilmoittaa muutosta säädöksellä noudatetaan Euroopan neuvoston ministerikomitean vuonna 4/2015 tekemää suositusta. Ministerikomitean suosituksella pyritään vähentämään tapahtuvia lapsikaappauksia. Suosituksella halutaan myös saada jäsenvaltiota kannustamaan vanhempia keskustelemaan lapsen asioista ja muistamaan lasta koskevissa asioissa lapsen edun tärkeyden ja sen, että lapsella oikeus pitää yhteyttä sekä tavata molempia vanhempiaan. (Euroopan neuvoston ministerikomitea 4/2015.)

3.6 Vuoroasuminen

Vuoroasuminen käsittää tilanteet, joissa lapsi asuu vähintään 40 prosenttia vuodesta toisen vanhempansa luona. Vuoroasuminen toteutuu tällä hetkellä tapaamisoikeuden säännöksiä soveltaen. Tämä ei anna todellista kuvaa lapsen asumisesta, joten lakiuudistuksen yhteydessä haluttaisiin tehdä näkyväksi järjestely, jossa lapsi asuu yhtä paljon kummankin vanhempansa luona. Näin ollen lapsenhuoltolakiin ehdotetaan säännöksiä, jotka mahdollistavat vuoroasumisen. (HE88/2018 vp, 20).

Lakiuudistuksen myötä vanhemmat voisivat sopia siten, että lapsi asuu molempien vanhempien luona vuorotellen. Vuoroasumisesta sopiessa sopimuksesta tulisi ilmetä tarkemmat ehdot vuoroasumiselle. (HE 88/2018 vp, 45.)

Vuoroasumisesta sopiessa sopimuksessa on sovittava tarkemmat tiedot vuoroasumiseen ja luonapidon ehtoihin. Vanhempien tulee itse määritellä, kuinka usein lapsen asuminen vanhempien välillä vaihtuu sekä miten asuminen tapahtuu lomien ja juhlapyhien aikana. Vaihdot voivat olla muutamana päivänä välein tapahtuvia, vuoroviikottaisia tai vuorokuukausin tapahtuvia vaihtoja. Vuoroasumisesta sopiminen on perhekohtaista, mikä järjestely sopii kenellekin parhaiten. Asumista koskevan sopimuksen on oltava tarpeeksi yksityiskohtainen, jotta se on täytäntöönpanolain nojalla täytäntöönpanokelpoinen. Lapsen edun nimissä voivat vanhemmat sopia vuoroasumisjakson sisään sijoittuvista yhteydenpidoista vuoroasumisen ehdoissa, joilla turvataan lapsen yhteydenpitoa siihen vanhempaan, jonka luona hän ei juuri silloin ole. (HE 88/2018 vp, 45-46.) Lakiehdotuksen

7b §:ssä säädetään siten, että tarvittaessa sovittaisiin myös tapaamisoikeuden toteuttamisesta aiheutuvista kuljetuksista ja matkakuluista. (HE 88/2018 vp, 78-79.)

Lakivaliokuntakin pitää kannatettavana lapsenhuoltolakiin sisällytettävää vuoroasumista. Uudistuksen koetaan selkiyttävän nykytilaa, koska vuoroasumista käytetään asumisjärjestelynä jo ennen uudistustakin. Parhaimmillaan vuoroasuminen tukee lapsen ja vanhempien välistä yhteyttä, sekä molemmat vanhemmat saavat osallistua lapsen kasvatukseen ja huolenpitoon lähes yhtä paljon. Tämä koetaan lapsen hyvinvointia edistäväksi asiaksi. Lisäksi lakivaliokunnan mietinnössä on todettu uudistuksen vahvistavan varsinkin isien osallisuutta lapsen elämään. Vuoroasumisessa on siis arvokkaita etuja koko perheen hyvinvoinnin kannalta. Lakivaliokunta painottaa mietinnössään, ettei vanhempien etu saa tässäkään asiassa ohittaa lapsen etua. Asumisjärjestelyt on arvioitava perhekohtaisesti. (LaVM 12/2018 vp, 7). Huomioitavia seikkoja ovat lapsen ikä ja etu, luonne ja taipumukset, erityistarpeet ja vanhempien asuinpaikkojen etäisyys toisistaan. (HE 88/2018 vp, 81.)

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausunnossa on mietitty pienempien lapsien soveltuvuutta vuoroasumiseen. Viikoittain vaihtuva koti voisi vaarantaa pienillä lapsilla lapsen tarvetta ennakoitavuuteen, toistuvuuteen sekä kiintymyssuhteisiin. Isommilla lapsilla voi ilmetä jatkuvien muutosten vuoksi liiallisen suojautumiskeinojen käyttöön ottoa. (StVL 6/2018 vp, 4.) Lakivaliokunta korostaa mietinnössään, että näiden seikkojen vuoksi on tärkeää arvioida lapsen etu vuoroasumisessa. Tärkeänä lakivaliokunta kuitenkin piti sitä, että vuoroasuminen otetaan huomioon yhteiskunnassamme. (LaVM 12/2018 vp, 8.)

Lain nojalla tehty sopimus siitä, kenellä on pääasiallinen vastuu lapsen hoidosta ei määrää lapsen kotikuntaa, virallista asuinpaikkaa. Päätöksen virallisesta asuinpaikasta tekee maistraatti kotikuntalakiin perustuen. (HE 88/2018 vp, 20.) Henkilön kotikunnaksi voidaan luokitella vain yksi kunta. (Kotikuntalaki 2 luku 2 §.)

Uuteen lapsenhuoltolakiin ehdotetaankin säännöstä, jossa vuoroasumisen sopimukseen olisi kirjattava lapsen virallinen asuinpaikka. Virallisella asuinpaikalla on vaikutuksia yhteiskunnan moniin palveluihin ja etuuksiin. Erityisen tärkeiksi vuoroasumistilanteessa on koettu oikeus asumistukeen, koulukuljetuksiin, terveydenhuoltopalveluihin ja lapsilisään. (HE 88 /2018 vp, 20.)

Virallinen asuinpaikka määräytyy kotikuntalain perusteella. Tästä on oma säännöksensä, sillä perusajatukset asuinpaikan määräytymiselle ovat lapsenhuoltolaissa ja kotikuntalaissa erilaiset. Lapsenhuoltolaissa tarkoituksena on vahvistaa oikeudellisesti sitovalla tavalla se, kenelle pääasiallinen vastuu lapsen hoidosta uskotaan. Lapsenhuoltolaissa asuinpaikan määräyksen taustalla piilee lapsen hoidon pääasiallisen vastuu, jonka tarkoituksena on oikeudellisesti vahvistaa sitä, kummalle huoltajalle lapsen tosiasiallinen hoito annetaan. Sosiaalilautakunnan vahvistamiin sopimuksiin tai tuomioistuimen päätöksiin kirjattu määräys asumisesta kirjataan ylös väestötietojärjestelmään osana tietoa lapsen huollosta. Tällä asumista koskevalla määräyksellä ei ole suoraa vaikutusta lapsen kotikuntaan, jossa lapsi on kirjoilla. Lapsen kotikunta määräytyy kuntalain perusteella. Lapsella on mahdollista olla vain yksi asuinpaikka, vaikka lapsella olisikin periaatteessa kaksi kotia vuoroasumisen johdosta. Kotikuntalakiin perustuva asuinpaikkamerkintä on se, joka vaikuttaa lakisääteisiin julkisiin palveluihin. Monet tuet tulevat myös kotikuntalakiin perustuvan asuinpaikan mukaan. Esityksessä mainitaan, että vanhempien tulisi saada kuulla tämä tilanne ennen vuoroasumisen sopimuksen vahvistamista. (HE 88/2018 vp, 46.)

3.7 Oikeus tavata muuta henkilöä kuin vanhempansa

Lapsenhuoltolakiin ehdotetaan lisättävän uusi pykälä, jossa lapselle voitaisiin vahvistaa tapaamisoikeus hänelle erityisen läheiseen henkilöön. Tämän hetkisen lapsen huoltolain mukaan tapaamisoikeus voidaan vahvistaa ainoastaan lapsen ja vanhemman välillä.

Erityisen läheisellä henkilöllä tarkoitetaan lapselle läheistä henkilöä, jolla on vakiintunut suhde lapseen. Vakiintuneella suhteella taas tarkoitetaan vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen verrattavaa suhdetta. Tällainen vakiintunut suhde voi muodostua esimerkiksi lapselle ja samassa taloudessa asuvalle henkilölle, joka ei kuitenkaan ole lapsen vanhempi. Samassa taloudessa asuva henkilö voi olla esimerkiksi sijaisvanhempi tai vanhemman entinen avo- tai aviopuoliso. (HE 88/2018 vp, 54.)

Tapaamisoikeus läheiseen henkilöön tullaan vahvistamaan tuomioistuimen päätöksellä ja säännöstä on tarkoitus toteuttaa samalla tavalla kuin lapsen ja vanhemman välistä tapaamisoikeutta. (HE 88/2018 vp, 54-55.) Erityisen läheisen henkilön tapaamisoikeuden vahvistamispäätöstä tehtäessä tuomioistuimen olisi erittäin tärkeää miettiä lapsen etua ja kuunnella lapsen mielipidettä tilanteesta (Kurttila 2018, Viitattu 5.2.2019).

Uudessa pykälässä halutaan toteuttaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen perhe-elämän suojaa koskevaa 8 artiklaa. Artiklassa sanotaan, että kaikilla on oikeus nauttia kotiinsa, perhe-elämäänsä ja yksityisyyteensä kohdistuvaa kunnioitusta (Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 63/1999. artikla 8 1.kohta). Pykälän tarkoitus on myös laittaa lainsäädäntö yhdenmukaiseksi EIT ratkaisukäytännön kanssa (HE 88/2018 vp, 54). Alla esimerkki EIT tekemästä päätöksestä liittyen erityisen läheisen henkilön vahvistamiseen. Esimerkki tapauksessa on myös toteutettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklaa 8.

Esimerkki tapauksessa sijaisperhe yrittää saada tapaamisoikeuden lapseen sen jälkeen, kun lapsi on palautettu takaisin biologiselle äidilleen. Tapauksen taustalla on lapsen joutuminen sijaisperheeseen äidin huumeongelmien takia. Lapsen ollessa sijaisperheessä, sijaisvanhemmat yrittivät saada lapsen huoltoa itselleen. Myös lapsen biologinen äiti halusi lapsen huollon itselleen ja sai sen. Tämän jälkeen sijaisperhe yritti saada lapsen tapaamisoikeuden ja mahdollisia asiantuntija lausuntoja asialle, mutta lapsen biologinen äiti vastusti kaikkea näitä. Lastensuojeluviranomaiset olivat kuitenkin sitä mieltä, että tapaamisoikeus tulisi antaa pitkän hoitosuhteen takia. (Kopf and Liberda-tapaus [2012] EIT, kohta 1.)

Tapaus kävi ylioikeudessa, mutta siirrettiin alioikeuteen, jolla on toimivalta antaa päätös lapsen huoltoon- ja tapaamisoikeuteen liittyen. oikeus ilmoitti pyytävänsä lastensuojeluviranomaisilta viimeisen lausunnon tapaukseen liittyen. Myöhemmin saadussa lausunnossa todettiin, ettei sijaisperheelle tulisi antaa tapaamisoikeutta, koska viime tapaamisesta oli yli kolme vuotta ja tapaamisten aloittaminen uudestaan saattaisi olla haitaksi lapsen henkiselle tasapainolle. oikeus sai samana vuonna myös toisen lausunnon. Lausunnon antoi psykologi, joka suositteli myös, ettei tapaamisoikeutta annettaisi, koska lapsi oli itse ilmoittanut, ettei halua tavata enää sijaisvanhempiaan. Marraskuussa 2004 oikeus hylkäsi sijaisperheen hakemuksen tapaamisoikeudesta, koska katsoi ettei sen hylkääminen vaarantaisi lapsen hyvinvointia. Sijaisperhe teki kaksi valitusta päätöksestä, jotka hylättiin. Oikeuden mukaan laki ei edellytä antamaan tapaamisoikeutta kolmansille osapuolille. Oikeus voisi antaa tapaamisoikeuden vain sellaisessa tilanteessa, jossa lapsen hyvinvointi on uhatuna. (Kopf and Liberda-tapaus [2012] EIT, kohta 1.)

Sijaisperhe valitti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Perheen mielestä heidän perhe-elämänsä suoja loukattiin, kun tuomioistuin ei antanut heille oikeutta tavata entistä hoitolasta. Myös hakemuksen käsittely oli heidän mielestään kestänyt kohtuuttoman pitkän aikaa ja hakemusta ei

oltu käsitelty asianmukaisesti. EIT alkoi tutkimaan tapausta, ja totesi että perhe-elämä saattoi ulottua myös toisenlaisiin perhesuhteisiin. Tapauksessa on kysymys siitä, oliko tässä tapauksessa suhde läheinen. EIT:n mielestä, koska lapsi oli asunut sijaisperheen luona, olisi heidän välisensä suhde saattanut olla perhe-elämän kaltainen. Kuitenkin EIT katsoi tuomioistuinten käsitelleen tapausta asianmukaisesti ja lapsen edun mukaisesti. Asian käsitteleminen oli kuitenkin kestänyt 2001 vuodesta 2005 vuoteen, joten EIT katsoi, että sijaisperheelle tulisi antaa korvauksia asiasta, koska hallitus ei ollut antanut selkeää selvitystä asiaan miksi tapauksen käsittely oli kestänyt niin pitkään ja asian pitkällä käsittelyllä oli haittaa sijaisvanhempien asemaan lapsen elämässä. EIT katsoi, että tapauksessa oli rikottu artikla 8 joutuisuus säädöstä. (Kopf and Liberda-tapaus [2012] EIT, kohta 2.)

3.8 Tapaamiskustannukset

Tapaamiskustannuksilla tarkoitetaan lapsen kuljetus- ja matkakustannuksista aiheutuvia kustannuksia. Nykyinen tapaamiskustannusten jakautuminen on koettu epäoikeudenmukaisesti, sillä tapaamisoikeuden toteuttamisen kustannukset ovat yleisimmin olleet tapaavan vanhemman vastuulla. Epäoikeudenmukaisuutta lisää se, jos kustannukset ovat aiheutuneet toisen vanhemman yksipuolisesta toiminnasta, joka voisi esimerkiksi olla muutto toiselle paikkakunnalle. (HE 88/2018 vp, 21.)

Ennen tulevaa uudistusta tapaamiskustannuksia on käsitelty KKO 2003:66 pohjalta. Hallituksen esityksessä ehdotetaan tämän käytännön kirjaamista lakiin. Jatkossa kuluista vastattaisiin yhdessä, huomioiden asianomaisten kyky vastata kuluista. Myös muut olosuhteet vaikuttavat päätökseen kulujen jakamisesta, kuten esimerkiksi lisäkustannusten aiheutuma. (HE88/2018 vp, 21.)

Korkeimman oikeuden tapauksessa 2003:66 lapsi asuu äitinsä kanssa ja isään lapselle on oikeuden vahvistama tapaamisoikeus, jossa isä tapaa lasta joka kolmas viikonloppu. Tapauksessa isä on valittanut päätöksestä, jossa hänelle on määrätynyt lapsen matkakustannukset maksettavaksi. Käräjäoikeus on aiemmin antanut päätöksen missä on perustellut, että lähtökohtaisesti tapaamiskustannuksista vastaa se, jota tapaamaan lapsi oikeutetaan. Käräjäoikeus on myös selvittänyt molempien vanhempien tulot sekä todennut, että äiti on kahden lapsen yksinhuoltaja, joten on kohtuullista, että isä maksaa lapsen matkakustannukset. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden päätöstä. Isä sai valitusoikeuden korkeimpaan oikeuteen.

Korkeimmassa oikeudessa ratkaisua perusteltiin seuraavanlaisesti. Vanhempien pitäisi pyrkiä siihen, että tapaamisoikeutta noudatetaan ja tapaamiset toteutuvat. Tämän vuoksi voidaan katsoa, että tarvittaessa myös vanhemman, jonka luona lapsi asuu, on velvollinen edistämään tapaamisoikeuden toteutumista esimerkiksi osallistumalla tapaamiskustannuksiin. Vähäisten tapaamiskustannuksien määräys ei kuitenkaan ole tarpeellista. Tapauksessa matkakulujen voidaan katsoa kuuluvan lapsen elatukseen ja kustannukset voitaisiin ottaa harkinnan mukaan huomioon elatusavun määrää päätettäessä. Vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan. Korkeimman oikeuden mukaan tapauksessa lapsen matkakustannukset eivät nouse merkittäviksi. Lapsen äiti on myös aikaisemmin ilmoittanut, että on yksinhuoltaja ja taloudellinen tilanne on huonontunut sen verran, ettei hänellä ole varaa osallistua lapsen matkakustannuksiin. Isän maksukyky ja äidin olosuhteet huomioon ottaen Korkein oikeus katsoo olevan kohtuullista, että isä vastaa lapsen matkakuluista. Korkein oikeus ei muuta hovioikeuden päätöstä. (KKO 2003:66.)

Vuoroasumisen tai tapaamisoikeuden sopimisen yhteydessä voitaisiin sopia jatkossa myös vanhempien vastuusta kuljettaa lasta vanhemman luota toiselle, tai lapsen omatoimisesta siirtymisestä aiheutuvien kustannusten jakamisesta vanhempien kesken. Sopimus voitaisiin tehdä myös vuoroasumisen tai tapaamisoikeuden sopimisen jälkeen erikseen. (HE 88/2018 vp, 46.)

3.9 Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot

Tuetuista ja valvotuista tapaamisista sekä valvotuista vaihdoista ei ole aikaisemmin säädetty lapsen huolto- ja tapaamisoikeus laissa. Tuomioistuimet ovat kuitenkin antaneet päätöksiä asiasta ja vanhemmat ovat keskenään sopineet tapaamisista sosiaalihuollossa. (Hakalehto 2018, 211.) Lisäys lakiin tukee Istanbulin sopimuksen artikla 31. Artiklassa painotetaan, että lapsen tapaamiset eivät saa vaarantaa lapsen oikeuksien turvallisuutta. Jotta näin tapahtuisi on osapuolten toteutettava tarpeelliset lainsäädäntö -tai muut toimenpiteet. (Istanbulin sopimus, SopS 53/2015. Artikla 31 1.kohta.)

Tuetussa tapaamisessa valvoja on mukana tapaamisen alussa sekä lopussa. Valvoja on myös koko tapaamisen ajan tapaamispaikan tiloissa, joka turvaa tarvittaessa avun ja tuen lapselle sekä vanhemmalle. Tuettuja tapaamisia käytetään esimerkiksi tilanteissa, joissa vanhemman koti ei sovellu tapaamiseen tai vanhempi on kokematon lasten kanssa. (Hakalehto 2018, 211.)

Valvotulla vaihdolla tarkoitetaan tilannetta, jossa valvoja on mukana vain tapaamisen alussa ja lopussa. Valvotussa tapaamisessa taas valvoja on koko ajan näkö- ja kuuloetäisyydellä vanhemmasta ja lapsesta. (Hakalehto 2018, 211.) Valvottuja tapaamisia tulisi pitää viimeisenä vaihtoehtona, koska ne rikkovat lapsen ja vanhemman yksityisyyden- ja perhe-elämän suojaa (HE 88/2018 vp, 52). Valvotut tapaamiset tulevatkin kyseeseen vain silloin, kun tuetut tapaamiset ja valvotut vaihdot eivät riitä turvaamaan lapsen edun toteutumista (LHL 1 luku 9b.1 §). Tuomioistuimen käytännön mukaan valvottuja tapaamisia on käytetty silloin, kun tapaamisista muodostuu lapselle mahdollinen fyysinen tai psyykinen turvallisuus riski. Turvallisuusriski voi olla esimerkiksi vanhemman päihdeongelma, mielenterveysongelma tai lapsikaappauksen uhka. Kaikissa tapaamismuodoissa valvojalla on mahdollisuus päättää tapaaminen, jos siitä on haittaa lapsen turvallisuudelle tai edulle. (HE 88/2018 vp, 52.)

Tapaamisista ja vaihdoista säädetään tällä hetkellä sosiaalihuoltolaissa (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014). Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvotut vaihdot turvaavat sen, että lapsen oikeus tavata ja pitää yhteyttä vanhempaan, jonka luona lapsi ei asu säilyy. Tapaamisten ja vaihtojen tarpeellisuutta arvioitaessa on tärkeää huomioida lapsen etu. Tapaamisten valvonnan saaminen tapahtuu sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella tai tuomioistuimen päätöksellä. (Sosiaalihuoltolaki 3:27.1 §.) Tuomioistuimen päätöstä tehtäessä pyydetään sosiaalilautakunnalta tai lastenvalvojalta selvitys, onko tuetuille ja valvotuille tapaamisille tarvetta (HE 88/2018 vp, 53).

Lakiin tulevalla lisäyksellä yritetään myös ehkäistä lapsikaappauksien syntymistä. Lapsikaappauksella tarkoitetaan tapausta, jossa alle 16-vuotias suomessa pysyvästi asuva lapsi viedään luvottomasti ulkomaille tai jätetään palauttamatta kotimaahan tapaamisoikeuden jälkeen. (Haagin lapsikaappaus sopimus, SopS 57/1994. artikla 1,4.) Suomi on allekirjoittanut Haagin lastenkaappaus sopimuksen ja Euroopan neuvoston lapsikaappaus sopimuksen. Näillä sopimuksilla pyritään ehkäisemään ja ratkaisemaan kaappaustilanteita. (Haagin lapsikaappaus sopimus, SopS 57/1994. artikla 1,2.) Jos epäillään, että vanhemmalla on aikomus viedä lapsi pois maasta voi tuomioistuin määrätä tapaamiset valvotuksi. Valvotun tapaamisen aikana lapsen ja vanhemman on luovutettava voimassa olevat passit sekä muut matkustusasiakirjat tapaamista valvovalle henkilölle. (HE 88/2018 vp, 53.) Kaappaamisen aikomusta voidaan epäillä esimerkiksi silloin, jos vanhempi uhkailee vievänsä lapsen mukanaan ulkomaille ilman toisen vanhemman lupaa (HE 88/2018 vp, 54).

Tuen ja valvonnan tarpeen päätyminen arvioidaan tapauskohtaisesti. Siirtymisestä tavallisiin tapaamisiin voidaan sopia ennakkoon, jos voidaan luotettavasti arvioida milloin tuen ja tarpeen tarve päättyy. Jos ennakoiti kuitenkin osoittautuu virheelliseksi, voidaan sopimusta jatkaa. Sopimus voidaan myös päättää aikaisemmin. Jos tarvetta ei voida ennakoida, voidaan sopimus sopia tai päättää toistaiseksi voimassa olevaksi. Jos tilanne muuttuu tai tarve tapaamisille päättyy, arvioidaan sopimusta uudestaan. (HE 88/2018 vp, 53.)

3.10 Uhkasakko

Nykyisessä laissa uhkasakko tapaamisoikeuden turvaamiseksi on voitu määrätä tilanteessa, jossa vanhempi on jättänyt noudattamatta tapaamisoikeudesta tehtyä päätöstä. Uhkasakon on voinut määrätä, joko kiinteänä tai juoksevana. (Laki lapsen huoltoon ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 619/1996 4:18-19 §.)

Uudistuksen myötä määrältään kiinteä uhkasakko voidaan asettaa jo tuomioistuimen päätökseen tapaamisen vahvistamisesta. Myös juoksevan uhkasakon määrääminen on mahdollista erityisistä syistä. Sakkoa ei kuitenkaan voida asettaa väliaikaisiin määräyksiin. (HE 88/2018 vp, 55.)

Sakon tarkoituksena on turvata tapaaminen lapsen ja vanhemman välillä. Uhkasakko voidaan jatkossa asettaa turvaamaan myös lapsen ja erityisen läheisin henkilön tapaamista. Uhkasakon asettamista onnistuu kahdella tavalla. Ensimmäisessä tilanteessa uhkasakkoa päätökseen täytyy vaatia. Jos sakkoa on vaadittu, tulee lapsen kanssa asuvalle vanhemmalle tai huoltajalle antaa tilaisuus tulla kuulluksi asiasta. Toisessa tilanteessa, jos tapaamisoikeutta päättäessä tulee sellaisia seikkoja esiin, että sakon asettaminen olisi lapsen edun mukaista, voi tuomioistuin tiedustella asianosaisilta haluttaisiinko uhkasakko vaatimusta asettaa päätökseen. (HE 88/2018 vp, 55.)

Perusteluna sakon asettamiselle voidaan pitää, jos on aihetta epäillä huoltajan aiemman toiminnan perusteella, että hän ei tule noudattamaan tuomioistuimen antamaa päätöstä tapaamisoikeudesta. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta on, jos vanhempi ei ole sallinut tapaamisia lapsen ja toisen vanhemman välillä ennen päätöksen antamista. Jos tapaaminen jää toteutumatta, täytyy uhkasakon laittamista maksuun vaatia. (HE 88/2018 vp, 55-56.) Mahdollisuus asettaa uhkasakko jo päätök-

seen tapaamisoikeudesta antaa uudenlaisia mahdollisuuksia puuttua lapsen edun vastaiseen toimintaan (HE 88/2018 vp, 22). Sakolla yritetään myös estää toistuvat oikeudenkäynnit, jotka eivät ole lapsen edun mukaisia (HE 88/2018 vp, 25).

Nykyisessä laissa uhkasakko tapaamisoikeuden turvaamiseksi on voitu määrätä tilanteessa, jossa vanhempi on jättänyt noudattamatta tapaamisoikeudesta tehtyä päätöstä. Uhkasakon on voinut määrätä, joko kiinteänä tai juoksevana. Juokseva uhkasakko voidaan määrätä enintään kuuden kuukauden ajalle. Uhkasakon asettamisesta tulee ilmoittaa välittömästi henkilölle, jolle sakko määrätään. Sakko voidaan perua, jos henkilö näyttää syyn miksi tapaamisia ei olla noudatettu tai, jos velvoite on täytetty ennen tuomitsemispäätöksen antamista. (Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 619/1996 4:18-19 §.)

3.11 Vieraannuttaminen

Vieraannuttamisella tarkoitetaan usein tilannetta, jossa vanhempi käyttäytyy sillä tavoin, että lapsen ja toisen vanhemman tai muun henkilön välinen vuorovaikutussuhde vaikeutuu. Tarkkaa merkityssisältöä vieraannuttamiselle ei ole. Esityksessä ehdotetaan tämän ehkäisemiseksi useita lainsäädäntötoimenpiteitä, ja samalla pyritään antamaan keinoja puuttua näihin tilanteisiin. (HE 88/2018 vp, 22.)

Lain yleisissä säännöksissä tullaan korostamaan selvemmin lapselle läheisten ihmissuhteiden tärkeyttä, sekä vanhempien velvollisuutta huolehtia lapsen ja toisen vanhemman suhteiden säilymisestä hyvinä. Lakiin lisätäänkin uusi säännös 1 luvun toisen pykälän toiseen momenttiin vanhemman velvollisuudesta välttää kaikkea, mikä voisi aiheuttaa haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle. Tällä pyritään kieltämään epäasiallinen vaikuttaminen lapseen. (HE 88/2018 vp, 22.)

LHL 1 pykälään ehdotettiin lisättäväksi säännös lapsen suojelemiseksi ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, hyväksikäytöltä ja huonolta kohtelulta. Hallituksen esityksestä ilmenee, että vieraannuttaminen lukeutuisi yhdeksi henkisen väkivallan muodoista. (HE 88/2018 vp, 35.) Vuoden 1983 lapsenhuoltolaissa vastaava kohta on koskenut lähinnä kasvatuskeinoja, kuten ettei lasta saisi kurittaa ruumiillisesti, ei alistaa eikä muutoinkaan kohdella loukkaavasti. (LHL 1 luku, 1 §.)

Huomion kiinnittäminen vieraannuttamiseen on lakivaliokunnan mukaan tärkeää. Vieraannuttamisella on lapsen kasvuun ja kehitykseen kielteisiä vaikutuksia, niin kuin lapsen ja koko perheen hyvinvointiinkin. Keskeistä olisi vieraannuttamisen tunnistaminen, ja asia huomioidaan sosiaalitoimessa ja tuomioistuimessa siitä syystä, ettei vieraannuttajan hyväksyttyä hyötyvän haitallisesta toiminnastaan. Vieraannuttamisen osalta lainsäädännön on oltava erittäin harkittua, suhteellista ja tasapainoista, sillä kyseessä on lapsen etu ja lapsen sekä vanhempien väliset herkäät suhteet. Valiokunta toteaa lainsäädännön olevan näiden asioiden tiimoilta asianmukaista. Ehdotettuja keinoja tullaan jatkossa seuraamaan niiden toimivuuden ja tehokkuuden kannalta. (LaVM 12/2018 vp, 9.)

3.12 Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Lakiin tulee uutena pykälä, joka käsittelee lapsen mielipiteen selvittämistä oikeudenkäynnissä. Uudessa pykälässä säädetään seuraavaa, jos lapsi haluaa, suostuu ja on asian ratkaisun kannalta tarpeellista, tulee hänen mielipiteensä selvittää henkilökohtaisesti. Alle 12-vuotiaan lapsen mielipide selvitetään vain, jos se on asian ratkaisun kannalta tärkeää ja voidaan arvioida, että mielipiteen selvittämisestä ei ole haittaa lapselle. (HE 88/2018 vp, 62.)

Lapsen kuuleminen voidaan toteuttaa, joko tuomioistuimessa tai sosiaalilautakunnan selvityksen yhteydessä. Tarvittaessa lasta voidaan kuulla niin selvityksessä kuin tuomioistuimessakin. Lapsen kuuleminen sosiaalilautakunnan selvityksessä säilyy edelleen pääsääntönä, mutta kynnystä lapsen kuulemiseen tuomioistuimessa alennetaan. Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa voi tulla kyseeseen esimerkiksi tilanteessa, jossa sosiaalitoimen kuulemisesta on kulunut sen verran pitkä aika, että olosuhteet ovat kuulemisen jälkeen muuttuneet. (HE 88/2018 vp, 62.)

Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa voidaan tehdä pääkäsittelyssä tai muulla tuomioistuimen katsomalla sopivalla tavalla. Lapsen jännityksen vuoksi kuuleminen voidaan toteuttaa myös tuomioistuimen ulkopuolella epävirallisessa tilanteessa. Lapsen kuulemiseen voidaan käyttää asiantuntijaa avuksi. Asiantuntijan tehtävänä on auttaa tuomaria kohtaamaan lapsi kuulemistilanteessa. Lapsen mielipiteen selvittämistilanteessa voi olla läsnä yksi tai useampi tuomioistuimen jäsen, jos se on lapsen itsenäisen mielipiteen selvittämisen kannalta tärkeää tai lapsen suojaamisen kannalta tärkeää. Näin ollen asianosallisten tai heidän avustajien ei tarvitse olla mukana kuulemisessa. (HE 88/2018 vp, 62.)

Äänitallenteen tekeminen lapsen kuulemisesta on sallittavaa. Lapselle tulee kertoa, että kuulemisesta tehdään äänitallenne, jonka vanhemmat voivat myöhemmin kuunnella. Jos lasta kuunnellaan tavalla, jossa tapaukseen osalliset eivät ole paikalla, on heille varattava tilaisuus kuunnella kuulemisesta tehty äänitallenne tai osalliselle on kerrottava kuulemisesta sellaiset seikat, jotka voivat liittyä asian ratkaisuun. Osallisille on myös varattava tilaisuus lausua oma kantansa asioista, jotka tulevat esiin lapsen kuulemisessa. (HE 88/2018 vp, 63.)

3.13 Käsittelyn joutuisuus

Lapsen huolto- ja tapaamisoikeudellisiin asioihin halutaan muutosta, ja oikeudenkäyntimenettelyä koitetaan nopeuttaa säätämällä tuomioistuimelle velvollisuus käsitellä lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvät asiat joutuisasti. Käräjäoikeudessa käsiteltäessä ensimmäinen istunto olisi jatkossa järjestettävä ilman aiheetonta viivästystä. (HE 88/2018 vp, 25.)

Esityksessä on ehdotteilla uusi pykälä yleisestä velvollisuudesta käsitellä joutuisasti lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia. Tämä nähdään tärkeäksi varsinkin lapsen edun kannalta, että asiat saataisiin ratkaistua ilman viivytyksiä. Termillä ”joutuisuus” halutaan kuitenkin turvata tietynlainen joustavuus huolto ja tapaamisoikeudellisissa asioissa, sillä asian ratkaiseminen nopeasti ei ole aina kannattavaa. Joskus lapsen edun mukaista on sekin, että väliaikais määräyksen antamisen jälkeen seurailaan lapsen sopeutuvuutta tilanteeseen, ja lopullinen päätös annetaan vasta joi-tain kuukausia seuranta-ajan jälkeen. Tämä edellyttää kuitenkin asianosaisten suostumusta. (HE 88/2018 vp, 60.)

Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt säännöllisesti huomiota huolto- ja tapaamisoikeusta-pausten viipymiseen tuomioistuimissa, ja tämän ei katsota palvelevan lapsen etua. Nykytilassa todettiin olevan siis parannettavaa näiltä osin. Viivästymistä aiheuttaa useimmiten sosiaalilautakun-nan olosuhdeselvitys. Asiaa lähdetään korjaamaan lisäämällä tuomioistuimen harkintavaltaa olo-suhdeselvityksen pyytämisestä. Tuomioistuimelle asetetaan edellytykseksi myös yksilöidä ne asiat, mistä selvitystä halutaan, sekä asettaa määräaika selvityksen toimittamiselle. Sosiaalitoimen ja tuomioistuinlaitosten resursseilla on myös merkitystä asian keston kanssa, joten valiokunta ko-rostaa resursseista huolehtimisen tärkeydestä. (LaVM 12/2018 vp, 12.)

Olosuhdeselvitys sai lakivaliokunnalta palautetta siitä, ettei nykyinen tapa ollut tarpeeksi yhtenäinen, vaan pikemminkin epäselvä. Valiokunta pitää tärkeänä valtakunnallisten ohjeistusta ja koulutusta olosuhdeselvityksen tekemiselle. Lisäksi arvioitavaksi jää, tulisiko selvityksen tekemiselle olla kelpoisuusvaatimuksia. (LaVM12/2018 vp, 12.)

3.14 Hakemuksen hylkääminen kirjallisessa menettelyssä

Uusi säädös koskee niin sosiaalilautakunnan vahvistamaa sopimusta kuin myös tuomioistuimen päätöstä. Säädöstä käytetään tilanteissa, joissa tapaus on vähintään yhden kerran ratkaistu riittävästi oikeudenkäynnissä tai tuomioistuin on esittänyt oman kantansa asiasta. Uudessa säädöksessä käräjäoikeudelle tuleva huoltoon liittyvä hakemus, voidaan hylätä jo kirjallisessa menettelyssä, jos on selvää, etteivät olosuhteet ole muuttuneet ratkaisun antamisen jälkeen eikä ratkaisun muuttamiseen ole aihetta. (HE 88/2018 vp, 60.)

Hakemuksessa tulee perustella, täyttyykö lapsenhuoltolain 12 §:n vaatimukset sopimuksen tai päätöksen muuttamisesta (Vanne 2017, Viitattu 11.3.2019). 12 §:n mukaan, tuomioistuimen antamaa päätöstä lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta pystytään muuttamaan, jos olosuhteet ovat sopimuksen vahvistamisen tai päätöksen antamisen jälkeen muuttuneet tai jos tähän on muutoin aihetta. (LHL 2 Luku 12 §.) Ennen hakemuksen hylkäämistä otetaan huomioon aiemmat kerrat, kun tapaus on käsitelty esimerkiksi, jos tapaukseen on ennenkin haettu muutosta tuloksetta tai, jos tapaukseen on tehty sopimuksen täytäntöönpanoon koskevia päätöksiä. (HE 88/2018 vp, 60.)

Uudella säädöksellä on tarkoitus ehkäistä vanhempien välillä toistuvat riitaiset oikeudenkäynnit, jotka eivät ole lapsen edun mukaisia. Toistuvat huoltoriidat ovat vahingollisia ja kuormittavia niin lapselle kuin koko perheellekin. (HE 88/2018 vp, 60.) Tuomariliiton lausunnon mukaan lapsen huolto ja tapaamisoikeutta koskeva tapaus tulisi käsitellä kerralla riittävän uskottavassa ja vahvassa kokoonpanossa. Käsitteilyn jälkeen uudelle istunnolle tulisi olla järkevä prosessikynnys. (Vanne 2017, Viitattu 11.3.2019.)

Jos on selvää, ettei sopimukseen tai päätökseen tule muutosta, on hakemus mahdollista hylätä suoraan ilman asianosaisten kuulemista. Käräjäoikeus voi kuitenkin halutessaan pyytää lausuntoa ja jos lausunnossa ei tule ilmi mitään mikä vaikuttaisi ratkaisuun voi hakemuksen hylätä sen jäl-

keen. Jos lausunnossa kuitenkin tulee ilmi ratkaisuun vaikuttavia asioita, on käräjäoikeuden pyydettävä hakijalta lausuntoa vastapuolen lausuman takia ennen kuin hakemus voidaan hylätä kirjallisessa menettelyssä. Tällä tavalla noudatetaan kuulemisperiaatetta. Uusi säädös oikeuttaa poikkeamaan oikeudenkäymiskaaren menettelysäännöksistä, jotka koskevat asian käsittelyä istunnossa. (HE 88/2018 vp, 60.)

4 UUDISTUSTEN VAIKUTUKSET VIRANOMAIISIIN; LAADULLINEN OSIO

Laadullisen tutkimuksen yksi aineistonkeruumenetelmä on haastattelu (Tuomi & Sarajärvi 2018, 62). Laadullisessa tutkimuksessa on kolme eri haastattelumuotoa lomakehaastattelu, teemahaastattelu sekä avoinhaastattelu. Toteutamme työmme laadullisen osion teemahaastatteluna. Teemahaastattelun ajatuksena on edetä haastatteluissa tiettyjen teemojen ja mahdollisten tarkentavien kysymysten avulla. Teemahaastattelussa etuna on se, että haastattelun aikana voidaan syventää ja tarkentaa kysymyksiä haastateltavien antamien vastauksien perusteella. Haastattelussa etsitään vastauksia tutkimuksen ongelmanasettelun, tutkimustehtävän sekä tarkoituksen mukaisesti. Teemahaastattelun teemat perustuvat tutkimuksessa olevaan viitekehykseen eli asioihin, joita asiasta jo tiedetään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 64-66.)

Haastattelu toteutetaan suullisesti kahdelle eri viranomaiselle. Nämä viranomaiset ovat käräjäoikeuden tuomari sekä lastenvalvoja. Valitsimme nämä viranomaiset, koska heidän roolinsa tulevassa uudistuksessa tuli ilmi tutkiessamme aihetta. Haastattelun tarkoituksena on siis tutkia miten muutokset vaikuttavat viranomaisten työskentelyyn. Valitsimme teemahaastattelun, koska se antaa varaa keskusteluun sekä tarkentaviin kysymyksiin. Näin meillä on mahdollisuus saada laajemmin tietoa uudistusten vaikutuksista.

4.1 Haastattelun tulokset

Tässä kappaleessa kerromme haastattelusta saamamme tulokset. Haastattelun kysymykset löytyvät opinnäytetyön lopusta liitteet kohdasta.

Haastatteluun osallistui Oulun Käräjäoikeudesta käräjätuomari Kauko Kemppainen sekä nimettömänä pysyvä lastenvalvoja. Käymme haastattelukysymykset yksitellen läpi, aloittaen lastenvalvojasta ja siirtyen käräjäoikeuteen.

4.1.1 Lastenvalvoja

Ensimmäinen haastattelukysymyksemme käsitteli isän tulemistä suoraan huoltajaksi isyyden vahvistamisen myötä. Tällä hetkellä neuvolassa ennen lapsen syntymää tehdään isyyden selvittämisasiakirjat ja yhteishuoltajuus määritellään samalla alustavasti. Uudistus voi kuitenkin tuoda muutoksia ja niiden todennäköinen vaikutus on, että isyyden vahvistamisasiakirjojen sekä huoltajuuden asiakirjojen valmistelu sekä lähettäminen tapahtuisi yhdellä aikaa. Toinen vaikutus voi olla se, että isyyden selvittämisasiakirjat sekä vahvistamisasiakirjat liitettäisiin yhteen. (Lastenvalvoja 2019.)

Toinen kysymyksemme käsittelee huolto- ja tapaamisoikeuteen liittyvien sopimusten määrän laajenemista. Oheishuoltajuuden vahvistaminen tulisi pysymään edelleenkin käräjäoikeudella. Lastenvalvojan työhön kuuluu kuitenkin oheishuoltajuuteen liittyvien olosuhdeselvitysten laatimiset. Olosuhdeselvityksessä lastenvalvoja ottaa kantaa siihen, olisiko lapsen edun mukaista vahvistaa oheishuoltajuus käräjäoikeudessa. (Lastenvalvoja 2019.)

Lastenvalvojan tehtävä ei ole määritellä vanhempien välistä tiedonsaantioikeutta tai tehtävien ja kooka, vaan neuvotella vanhempien kanssa, miten he haluavat tehtävien jaon tehdä tai miten tiedonsaantioikeutta rajataan, jos vanhemmat niin haluavat. Muutos tiedonsaantioikeudessa sekä tehtävien jaossa olisi, että huoltajuusasiakirjaan kirjataan tarkemmin mitä huoltajat ovat sopineet. Jos molemmat vanhemmat allekirjoittavat asiakirjan, voi asiakirjan vahvistaa. (Lastenvalvoja 2019.)

Kolmas kysymyksemme liittyy vanhempien velvollisuuteen ilmoittaa muutosta toiselle vanhemmalle. Lastenvalvojalle tulee tällä hetkellä jonkun verran yhteydenottoja vanhemmilta tilanteissa, joissa toinen vanhempi on muuttamassa toiselle paikkakunnalle tai itse on muuttamassa lapsen kanssa. Vanhemmat haluavat tietää mikä vaikutus muutolla on tapaamisiin ja, että onko oikeus muuttaa. Muutto-oikeushan sisältyy perusoikeuksiin ja itsemääräämisoikeuksiin. Lastenvalvoja pitää hyvänä asiana, että lakiin on kirjattu velvollisuus tiedottaa toista huoltajaa muutosta. Kun kertoo muuttosuunnitelmista voi sitten laatia tilannetta vastaavan tapaamissopimuksen ja näin lapsella säilyy oikeus tavata ja olla osana kummankin vanhemman arkea. Lastenvalvojan työssä on tärkeää yrittää saada vanhempien välille vanhemmuusvuoropuhelu, kun tällaiset muutokset ovat edessä. (Lastenvalvoja 2019.)

Neljäs kysymys käsittelee lapsenhuoltolain kohtaa, jossa vanhemmat voivat sopia vuoroasumisesta. Kysyimme, miten tämä muutos näkyy lastenvalvojan työssä. Lastenvalvojan työhön kuuluu tälläkin hetkellä vuoroasumisjärjestelysopimusten vahvistaminen. Uusi lakimuutos kuitenkin varmistaa mahdollisuutta tehdä vuoroasumissopimus. tämän hetkisen lain tilanne kuitenkin säilyy, eli

lapsella voi olla vain yksi virallinen osoite. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että lapsi asuu toisen vanhemman luona virallisesti ja toiseen vanhempaan lapsella on laaja tapaamisoikeus. (Lastenvalvoja 2019.)

Lastenvalvoja käy aina keskustelua siitä, mitkä ovat vanhemman olosuhteet. Lastenvalvojan tehtävä on vanhempien sopiessa vuoroasumisesta, tuoda esille sitä, mikä voisi olla lapsen edun mukainen ratkaisu. Lastenvalvoja joutuu useasti käymään vanhempien kanssa keskustelua, siitä minkä ikäiselle lapselle ja minkälaisissa olosuhteissa vuoroasuminen on perusteltua, lapsen edun mukaista ja lapselle hyväksi. Lastenvalvojan tehtävä ei ole määrätä eikä ratkaista vuoroasumiseen liittyviä asioita, riitaiset tilanteet lastenvalvoja ohjaa käräjäoikeuteen, joko matalamman kynnyksen palveluun eli sovitteluun tai sitten riita-asiana käräjäoikeuteen, joka sitten ratkaisee asian. Lastenvalvojan tehtävä tällaisessa tilanteessa olisi antaa olosuhdeselvitys asiasta. (Lastenvalvoja 2019.)

Viides kysymys liittyi tapaamisoikeuden toteutumisesta aiheutuvien kulujen jakamiseen. Kuljetuksista syntyviä kuluja ja niiden jakamista on jo jonkin verran määritelty ja lähes tulkoon aina lastenvalvoja käy vanhempien kanssa kuluista keskusteluita. Näitä keskusteluita ei kuitenkaan välttämättä kirjata sopimuksiin. Uudistuksen jälkeenkin kuluista käydään keskusteluita sekä niitä voidaan määrittää tarkemmin sopimuksiin. Sopimusten vahvistaminen voi määrällisesti lisääntyä, jos vanhemmat alkavat hakea toimentulotukea luonapitoon tai matkakustannuksiin. (Lastenvalvoja 2019.)

Kuudes kysymys koskee vieraannuttamista. Kysyimme, onko asian kirjaamisella lakiin minkälaisia vaikutuksia lastenvalvojan työhön. Nykyään valvotut ja tuetut tapaamiskäytännöt ovat yleistyneet. Vieraannuttamisen lisäämisellä lakiin lisätään mahdollisuutta vaikuttaa siihen, että lapsen oikeus on tavata ja pitää yhteyttä etävanhempaan toteutuu, kun määritellään tapaamisoikeuteen liittyvää sopimusta. Vieraannuttamisen kirjaaminen lakiin siis antaa lastenvalvojan työhön välineitä tehdä vieraannuttamista näkyväksi vanhemmille. Lastenvalvojan työhön kuuluu ottaa puheeksi vanhempien kanssa ne asiat mistä nähdään olevan haittaa lapselle arjessa, sekä myös sitä, mikä on lapsen edun mukainen tapa vanhemmilla toimia. (Lastenvalvoja 2019.)

Seitsemäs kysymyksemme koski käräjäoikeuden pyytämää olosuhdeselvitystä. Haastattelumme lastenvalvojan mukaan lastenvalvojilla on välillinen rooli käräjäoikeuden pyytämässä olosuhdeselvityksessä. Lastenvalvoja laatii käräjäoikeuden käyttöön asiakirjan, näyttöä ja lausumaa siitä, mitä käräjäoikeuden tulisi ottaa huomioon ratkaisua tehdessä. Lastenvalvojan olosuhdeselvityksessä otetaan kantaa miltä olosuhteet kummankin vanhemman luona näyttää, onko olosuhteet päätöstä tukevia tai onko vanhempien olosuhteissa haastavia, ei lapsen edun mukaisia tekijöitä.

Lastenvalvoja ottaa myös kantaa siihen, onko vanhemmilla kyky toimia yhteistyössä keskenään. (Lastenvalvoja 2019.)

Myös aika selvityksen antamiseen on tietyllä tavalla ollut jo käytössä, ja olosuhdeselvitykset on käsitelty nopeasti. Käräjäoikeus on voinut määrittää ajan mihin mennessä haluaa selvitystä annettavaksi tai laittanut pyynnön lastenvalvojalle missä ajassa selvitys on tehtävissä. Viranomaiset keskustelevat yhdessä tilanne ja tapauskohtaisesti millä aikataululla olosuhdeselvitys voidaan antaa. Lastenvalvoja on pitänyt toimivana tilannetta, jossa keskustellaan käräjäoikeuden kanssa yhteisesti aikataulujen asettamisesta. (Lastenvalvoja 2019.)

Lastenvalvojan työ olosuhdeselvitystä tehdessä on myös erovanhempien auttamista, siltä osin, että vanhemmat joutuvat prosessoimaan ja elämäänsä arkea muuttuneessa tilanteessa sekä asioiden käytännössä toteuttamista uudessa elämäntilanteessa. Vanhemmat voivat löytää tätä kautta lapsen edun mukaisen tavan toimia. Tämä saattaa siis auttaa vanhempia sopimaan sekä hyväksymään sen, miten käräjäoikeus ratkaisee tilanteen, jottei tulisi pitkittyneitä huoltoriitoja, joita käsitellään käräjäoikeuksissa eri asteissa ja useampaan kertaan. Hyvällä viranomaistyöllä on merkitystä ja tarkoituksena on tukea vanhempien toimintaa, jotta he löytäisivät yhteistyön eikä tilanne riitautuisi ja lapsi kärsisi eron jälkeisessä tilanteessa. (Lastenvalvoja 2019.)

Lastenvalvoja sekä käräjäoikeus tekee paljon yhteistyötä olosuhdeselvitykseen liittyvissä asioissa. Olosuhdeselvitysten yksilöidyt pyynnöt sekä kysymykset lastenvalvojille ovat nykyään jo ennen muutosta käytössä haastattelemallamme lastenvalvojalla. Lastenvalvoja on yhä useammin nykyään saanut käräjäoikeudelta yksilöityjä kysymyksiä, joissa kerrotaan mihin pitää kiinnittää huomiota olosuhdeselvitystä tehdessä sekä mihin käräjäoikeus haluaa otettavan kantaa. (Lastenvalvoja 2019.)

Lastenvalvoja antaa uudistuksen jälkeen olosuhdeselvityksiä liittyen erityisen läheisen henkilön vahvistamiseen. Olosuhdeselvityksessä lastenvalvoja antaa tietoa ja näkemystä siihen, onko tapamisoikeuden vahvistaminen lapsen edun mukainen ratkaisu. (Lastenvalvoja 2019.)

Viimeisenä kysimme lapsen osallisuuden vahvistamisesta. Lapsen osallisuus ja lapsen kuuleminen eri toimissa ja tehtävissä sosiaalitoimistossa on lisääntynyt vuosien aikana. Yhä useammin kohdataan lasta ja kysytään lapsen mielipidettä. Pääasiassa on kuitenkin tarkoitus, että vanhempien tehtävä on kuulla oman lapsen mielipidettä ja ottaa se huomioon ja tuoda lapsen mielipide esille, kun asiaa ratkaistaan. (Lastenvalvoja 2019.)

Haastattelemamme lastenvalvojan mukaan lastenvalvoja on neutraali osapuoli tapaamaan lasta ja selvittämään lapsen mielipidettä. Jos lastenvalvoja lähtee selvittämään lapsen mielipidettä, toteutetaan se niin, että lasta tavataan useamman kerran ja lasta tavataan kummankin vanhemman olosuhteissa ja myös lastenvalvojan toimistolla. Jos lastenvalvoja kuulee lasta tai selvittää lapsen mielipiteen, niin täytyy arvioida miten lastenvalvoja tuo lapsen mielipiteen ilmi vanhempien kanssa sopimuksista neuvoteltaessa ja miten lapsen mielipide auttaa vanhempia sopimaan asioista. Lastenvalvoja arvioi, että myös käräjäoikeudessa lapsen osalliseksi ottaminen on lisääntynyt. (Lastenvalvoja 2019.)

Tilanne, jossa lasta saatetaan kuulla sosiaalitoimessa, on tilanne, jossa lapsi ilmaisee ristiriitaisen mielipiteensä. Ristiriitaisen mielipiteen ilmaisemiseen vaikuttaa lapsen lojaalisuus vanhempiaan kohtaan ja lapsi haluaa miellyttää niin äitiä kuin isääkin. Lastenvalvojan yksi työtehtävä onkin tehdä näkyväksi tilanne, että vanhempien pitäisi pystyä muuttamaan aikuisena ihmisenä toimintaansa niin, että lapselle ei tällaista lojaliteetti ristiriitaa syntyisi. Lapsen mielipiteen tulisi olla aidosti lapsen mielipide. (Lastenvalvoja 2019.)

Lastenvalvojan työhön kuuluu tärkeänä osana vanhempien kanssa keskustelu, sekä vanhempien välisen vuoropuheluun kannustaminen. Keskustelemalla yritetään saada kumpaakin vanhempaa miellyttävä ratkaisu, joka on myös lapsen edun mukainen. Lastenvalvojan työhön ei siis kuulu asioista päättäminen vanhempien puolesta. Riitaisissa tilanteissa lastenvalvoja ohjaa vanhempia käräjäoikeuteen tai sovitteluun. (Lastenvalvoja 2019.)

4.1.2 Käräjäoikeus

Ensimmäisessä kysymyksessä halusimme selvittää lapsenhuoltolakiin lisätyn vuoroasumisen tuomia muutoksia. Vuoroasumisella tarkoitetaan lapsen asumista vuorotellen vanhempiensa luona. Vuoroasuminen on selkeästi ollut jo käytössä kummallakin viranomaisella, sillä nykyisenkin lain puitteissa siitä on tehty ratkaisuja vahvistamalla sopimuksia.

Konkreettisin muutos käräjäoikeuden osalta uudistuksen myötä on siinä, että jatkossa säädetään tarkemmin huomioon otettavat seikat, sekä niiden sisällyttäminen ratkaisuun. Tämän koetaan parantavan ratkaisujen yksityiskohtaisuutta ja sisältöä sekä myös vanhemmat saattavat arvioida asioitaan siten, että syntyy toteuttamiskelpoisia ja kestäviä ratkaisuja sopimuksen kautta. Odotettavissa on, että vuoroasumisen mahdollisuutta tuodaan uudistuksen myötä enemmän esiin niin sovitteluissa kuin oikeudessakin. Tämän myötä lisääntyvät tilanteet, joissa oikeuden on annettava

päätös vuoroasumisen edellytyksille. Muutoksen koetaan tuovan vuoroasumisen näkyvämmälle kuin aikaisemmin. (Kemppainen 2019.)

Toinen kysymyksemme käsitteli tapaamisoikeutta erityisen läheiseen henkilöön. Tapaamisoikeuden vahvistaminen lapselle erityisen läheiseen henkilöön, jolla on vakiintunut suhde lapseen, on uusi lisäys lapsenhuoltolakiin. Käräjäoikeuteen tämän odotetaan tuovan uudenlaisia tapauksia käsiteltäväksi. Käräjäoikeudessa tullaan arvioimaan riittävän läheisen henkilön määritelmää ja kriteereitä. Lisäksi sopivan järjestelyn löytäminen voi hankaloitua nyt kun tapaamisoikeuteen liittyy useampia henkilöitä. Tärkeänä kuitenkin koettiin, että tällainenkin mahdollisuus on lapsen edun kannalta laissa otettu esiin. (Kemppainen 2019.)

Kolmas kysymyksemme käsitteli uhkasakkoa tapaamisoikeuden turvaamiseksi tietyissä tilanteissa. Kysymyksessä on tuomarin mukaan uudentyypinen mahdollisuus, ja hänen oli vaikea sanoa miten tämä tulisi käytännössä näkymään, muutoin kuin että luultavasti tällaisia vaatimuksia aletaan esittämään, jos toinen vanhempi kokee, ettei tapaamisjärjestelyjä olla toteutettu aikanaan. Vanhemman kannalta uudistus nähdään hyvänä, sillä uhkasakon asettaminen voidaan nyt toteuttaa heti. Kemppaisen mukaan tämä on varmasti hyvä työkalu tilanteissa, missä perusteet täyttyvät, siitä syystä, että se säästää vireille pantavalta täytäntöönpanohakemukselta. (Kemppainen 2019.)

Neljäs kysymyksemme käsitteli vieraannuttamista. Vieraannuttamisella tarkoitetaan usein vanhemman käyttäytymistä tavoin, joka haittaa lapsen ja toisen vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta pahimmillaan katkaisten sen kokonaan. Haastateltava tunnistaa työssään olleen vieraannuttamisen kaltaisia tilanteita, joskin harvemmin ne etenevät oikeuden arviointiin asti ainakaan tällä nimikkeellä. Enemmänkin vanhempien myötävaikutus ja sen puute toiseen vanhempaan vaikuttaa, ja korostuu asioista päättäessä. Useimmin asiasta päästään yhteisymmärrykseen jo ennen oikeudenkäyntiä. (Kemppainen 2019.)

Viides kysymyksemme liittyi lapsen kuulemiseen. Lapsen kuulemisen edellytyksiä on alennettu. Käräjäoikeudessa lapsen kuuleminen oikeudenkäynti- ja sovittelussa on toteutettu hieman eri tavoin. Oikeudenkäyntiasia, jos valmistelustunnossa ei synny yhteisymmärrystä vanhempien välille, pyydetään olosuhdeselvitys sosiaalitoimelta. Olosuhdeselvityksessä pyritään yksilöimään se asia, mitä selvitetään. Jos on olemassa tarve lapsen kuulemiselle, vanhemmat tuovat sen ilmi. Kuulemiselle varataan sosiaalitoimen kautta tilaisuus, jossa lapsi saa esittää ajatuksiaan ja toiveitaan. Jos lasta kuullaan sosiaalitoimessa, ei ole ollut tarvetta kuulla lasta uudestaan oikeudessa ja lapsen kuuleminen ilman sosiaalitoimen kuulemistilannetta on ollut tähän mennessä todella poikkeuksellista. Sovittelussa puolestaan on herännyt keskustelua sovittelijoiden ja asiantuntijoiden

kesken siitä, mikä onkaan kynnys lapsen kuulemiseen. Todennäköistä on, että sovittelussakin täytyy uudella tapaa arvioida lapsen kuulemisen tarvetta ja mahdollisuutta. Nykyisellään sovittelussa lapsen mielipide on tullut vanhempien kautta. Haastattelemamme tuomarin 4,5 vuoden sovittelukokemuksen ajalta lasta itseään ei ole sovittelussa kuultu kertaakaan. Tässä uudistuksessa selkeästi on herännyt keskustelua siitä, mikä on kynnys lapsen kuulemiselle. (Kemppainen 2019.)

Käräjätuomarin mielestä asiantuntija avun käytön mahdollisuus tulee olemaan hyvä ja täydentävä lisä lapsen osallisuuden lisäämiseen. Asiantuntijoiden käyttö tulee todennäköisesti tarpeeseen etenkin alkuaikoina, jos lapsen kuulemisia alkaa tulemaan enemmän. Asiantuntija apu tuo käytännön apua miten kuulemistilanteet kannattaisi toteuttaa ja asiantuntija antaa vinkkejä, miten kannattaisi toimia. Sovittelussa käytetään tälläkin hetkellä asiantuntijoina kokeneita sosiaalipuolen toimijoita, joilla on hyvä asiantuntemus esimerkiksi lapsen edun arvioinnista. Uudistuksen myötä tätä samaa asiantuntemusta tavallaan siirretään sovittelusta oikeudenkäyntiasioiden puolelle. (Kemppainen 2019.)

Kuudes kysymyksemme käsitteli yleistä veloitetta käsitellä huolto- ja tapaamisoikeudellinen asia joutuisasti. Oulun käräjäoikeudessa on jo nyt pidetty lapsen huolto ja tapaamisoikeudellisia asioita sellaisena, että niitä on pyritty viemään joutuisasti ja tehokkaasti eteenpäin. Usein oikeudenkäyntinä eteneviin asioihin on sisältynyt väliaikais määräystä koskeva pyyntö, eli pyyntö määrätä väliaikaisesti jokin asumisratkaisu eritavoin, kuin se sillä hetkellä on voimassa olevassa päätöksessä tai sopimuksessa. Käytännössä siis lapsen huolto ja tapaamisoikeudellisissa asioissa on usein taustalla kiireisiäkin perusteita, joka vaikuttaa siten, että ensimmäinen istunto on nykyiselläänkin pyritty järjestämään nopeasti. Sovittelussa puolestaan on määrätty nykyisellään aikamäärä. Kun asia on saapunut sovitteluun, on lähtökohtana ollut järjestää sovitteluistunto kuuden viikon sisällä. Lapsen huolto ja tapaamisoikeudellisia asioita on pyritty saamaan ensisijaisesti sovittelun puolelle, jotta mahdollinen yhteisymmärrys saavutetaan nopeasti. Jos yhteisymmärrystä ei tule, asia siirtyy takaisin oikeuden puolelle. Uudistuksen keskeisin vaikutus on se, että tähänkin asiaan kiinnitetään huomiota, ja pyrkimys on arvioida entistäkin tarkemmin tapauksien kiireellisyyttä. (Kemppainen 2019.)

Seitsemäs kysymys käsitteli huoltoon liittyvän hakemuksen hylkäämistä kirjallisessa menettelyssä, jos päätöksen muuttamiselle ei ole perusteita. Käytännössä tämän uudistuksen pitäisi nopeuttaa ratkaisutoimintaa niiden hakemusten osalta, mille ei muutosperusteita olisi. Tässäkin uudistuksessa on mietittävä sitä, milloin kirjallinen menettely onkaan riittävä. Odotettavissa on, etteivät Van-

hemmat ole useinkaan yhtä mieltä siitä, että ratkaisu voitaisiin antaa kirjallisella menettelyllä. Uudistukselle koettiin olevan tarvetta. Uudistus tuo oikeudelle mahdollisuuden toimia edellytysten täytyessä, ja myös vanhemmat joutuvat huomioimaan tämän pykälän. (Kemppainen 2019.)

Kahdeksas kysymys liittyi olosuhdeselvityksen harkintavallan lisäämiseen. Oulun kärjäoikeudessa on jo nyt tarvittaessa pyydetty olosuhdeselvitys yksilöidystä kysymyksestä. Käytäntönä on ollut, että olosuhdeselvityksessä selvitettäviä asioita on käyty vanhempien kanssa läpi, ja sen jälkeen laadittu pyyntö, missä on tuotu yksilöidysti esiin kysymyksiä mitä halutaan selvitetävän. Enää ei juurikaan ole käytössä yleistä selvityspyyntöä. Yksilöidyillä pyynnöillä saadaan mahdollisesti vanhemmatkin pohtimaan asian tarpeellisuutta sekä sitä, miltä osin asiaa selvitetään. (Kemppainen 2019.)

Uudistuksen määräaika on osalla oikeuksista ollut jo käytössä. Oulussa ei ole ollut asetettuna tiettyä määräaikaa, mutta yhteistyö on toiminut osapuolten välillä hyvin ja olosuhdeselvitys on saatu hyvinkin kohtuullisessa ajassa. Aikarajojen asettamista ei ole koettu tarpeellisena. Muutoksen myötä arvioidaan, että missä ajassa olosuhdeselvityksen tekijät pystyvät toteuttamaan olosuhdeselvityksen. Asian kesto sosiaalitoimessa ei ole kärjäoikeuden käsissä, ja määräaikojen asettamisen seurauksena saattaa johtaa määräaikojen pidentämisen hakemiseen. Aikaisemmin kärjäoikeudelle on ilmoitettu, milloin olosuhdeselvitys saadaan, ja nyt asia menee toisinpäin. Toiveissa onkin, että määräajat pystytään asettamaan siten, että olosuhdeselvitys on mahdollista toteuttaa määräajassa. Määräaikojen pidennysten hakeminen tulisi lisäämään kaikkien osapuolten työmäärää. (Kemppainen 2019.)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Aloitimme opinnäytetyön katsauksella lapsen asemasta. Lapsen aseman ja oikeuksien kehittyminen on alkanut mennä parempaan suuntaan vuoden 1970 jälkeen ja lapsen asema on vuosien aikana samankaltaistunut vastaamaan täysi-ikäisen henkilön asemaa. Ennen lapsien katsottiin olevan liian epäkypsiä nauttimaan samanlaisista oikeuksista, kuin aikuiset. Merkittävin aika lapsen aseman parantamisessa oli vuosina 1970-1980, jolloin alettiin säätämään monia lapsiin liittyviä lakeja, jotka ovat edelleenkin tärkeitä lapsen aseman ja edun toteutumisen kannalta. Uudistuksessa halutaan parantaa lapsen asemaa paremmaksi esimerkiksi antamalla lapselle paremmat mahdollisuudet tulla osalliseksi häntä itseään koskeviin tapauksiin.

Pääasiallisena tavoitteenamme oli selvittää, mitä muutoksia lapsenhuoltolakiin on luvassa. Lapsenhuoltolain tulevista muutoksista työmme kannalta keskeisimmät muutokset käsittelivät lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta. Muutokset koskevat hallituksen esityksen tavoitteiden mukaisesti myös oikeuskäsittelyiden tehostamista, lapsen edun turvaamista ja lapsen osallisuuden vahvistamista. Laki on tarkoitus saattaa vastaamaan tämän päivän tarpeita, sillä perhesuhteissa on tapahtunut muutoksia viime vuosien aikana.

Yhtenä hallituksen esityksen tavoitteena uudistuksessa oli lapsen osallisuuden vahvistaminen lasta koskevien päätöksiä tekovaiheessa. Tämä tavoite näkyy lapsen huoltolain uudistetussa 11 §:stä. Laista tullaan poistamaan selvittämisvelvollisuutta rajaavat tekijät ja jatkossa lastenvalvoja voi selvittää lapsen mielipiteen, kunhan se on vain lapsen ikään ja kehitystasoon katsoen mahdollista. Lastenvalvojan haastattelussa käy ilmi, että pääsääntönä kuitenkin säilyy vanhempien velvollisuus selvittää lapsen mielipide ja tuoda se käsittelyvaiheessa esille. Lastenvalvoja voikin selvittää lapsen mielipiteen erityistilanteessa. Tällainen erityistilanne voi olla vanhempien antamat ristiriitaiset tiedot lapsen mielipiteestä.

Hallituksen esityksen mukaan muutoksien yksi tarkoitus on lapsen edun turvaaminen ja parantaminen, tämä ajatus näkyy ja mainitaan monessa muutoksessa. Muutokset lakiin tulevat auttamaan niin viranomaisia kuin vanhempiakin miettimään lapsen etua. Uudistukset siis tulevat ohjaamaan viranomaisia sekä vanhempia tekemään lapsen edun mukaisia päätöksiä jokaisessa huolto- ja tapaamisoikeus päätöksessä. Lakiuudistus antaa tietyllä tavalla viranomaisille mahdollisuuden puuttua lapsen edun vastaiseen toimintaan paremmin. Esimerkkinä uudistus uhkasakon asettamisesta

jo tapaamisoikeuspäätökseen. Uudistuksessa yritetään turvata mahdollisuus puuttua lapsen edun vastaiseen toimintaan ennen kuin tällaista toimintaa on edes tapahtunut.

Lakiuudistuksen yhtenä tavoitteena on parantaa huolto ja tapaamisoikeuteen liittyvien asioiden oikeuskäsittelyiden tehostaminen. Näihin muutoksiin kuuluu erityisesti käsittelyn joutuisuuden nopeuttaminen sekä huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan hakemuksen hylkääminen jo kirjallisessa menettelyssä. Hakemuksen hylkäämisellä jo kirjallisessa menettelyssä yrittää estää lapsen edun vastaiset toistuvat oikeudenkäynnit. Vastaisuudessa myös lapsen osallisuuden vahvistaminen voisi tulla näkymään enemmän tuomioistuimen puolella.

Uudistusten vaikutuksista viranomaisiin lähdimme selvittämään haastatteleamalla lastenvalvojaa ja käräjätuomaria. Lastenvalvojan rooli olosuhdeselvityksessä on tärkeä, sillä lastenvalvoja ottaa kantaa lapsen edun toteutumiseen esimerkiksi erityisen läheisen henkilön vahvistamisessa. Lastenvalvojan tehtävänä on neuvotella vanhempien kanssa tehtävien jaosta sekä tiedonsaantioikeuden rajaamisesta vanhempien niin halutessa. Uudistuksen jälkeen vanhempien välistä tehtävien jakoa ja tiedonsaantioikeutta pystytään tarkemmin kirjaamaan sopimuksiin.

Uudistuksen jälkeen myös tapaamiskuluja aletaan kirjaamaan tarkemmin sopimuksiin. Tämä voi aiheuttaa lastenvalvojalle lisää töitä, jos vanhemmat alkavat hakea toimentulotukea luonapitoon tai matkakustannuksiin. Vieraannuttamisen kirjaaminen lakiin taas antaa lastenvalvojalle välineitä tehdä vieraannuttamista näkyväksi vanhemmille. Lastenvalvojan työhön kuuluu olennaisena osana ottaa vanhempien kanssa puheeksi ne asiat, mistä nähdään olevan haittaa lapselle arjessa. Sekä myös se, mikä olisi lapsen edun mukainen tapa toimia.

Lastenvalvojan työhön kuuluu tärkeänä osana keskustelu vanhempien kanssa, sekä vanhempien välisen vuoropuhelun tukeminen. Pyrkimyksenä on saada vanhempia miellyttävä ratkaisu. Uudistuksen myötä tähän on saatu lisää työkaluja, kun asioita on suoraan kirjattu lakiin, kuten vuoroasuminen sekä velvollisuus ilmoittaa muutosta. Lastenvalvojan työhön ei kuulu asioiden päättäminen vanhempien puolesta, ristiriitatilanteissa lastenvalvoja ohjaa edelleen vanhempia käräjäoikeuteen tai sovitteluun.

Käräjäoikeuden osalta osa muutoksissa on ollut käytössä jo aikaisemmin, mutta lakiuudistuksen myötä asiat voidaan sisällyttää tarkemmin ratkaisuihin. Tällä tavalla ratkaisujen yksityiskohtaisuus parantuu. Lakiin on myös tulossa uudistuksia, joiden vaikutukset ovat täysin uusia viranomaisille.

Haastattelu toi ilmi, että näiden uudistuksien vaikutuksia on osaltaan tässä vaiheessa vaikea arvioida. Uudet lisäykset aiheuttavat keskustelua ja mietintää, sillä niistä ei käytäntöä ole vielä vakiintunut.

Käräjäoikeuteen tulevia uudenlaisia tapauksia on esimerkiksi tapaamisoikeuden vahvistaminen lapsen ja erityisen läheisen henkilön välille. Käräjäoikeudessa tullaan arvioimaan riittävän läheisen henkilön määritelmää, sekä yritetään löytää lapsen edun mukainen järjestely tapaamisoikeuden toteuttamiseksi. Uudet lisäykset lakiin koettiin tärkeinä niin lasten, vanhempien kuin viranomaistenkin kannalta.

Viranomaisten taholta koettiin, että tämän hetkinen tilanne olosuhdeselvitysten määräaikojen asettamisesta on toiminut hyvin. Tällä hetkellä viranomaiset tekevät yhteistyötä ja sopivat missä ajassa olosuhdeselvitys olisi mahdollista antaa. Jos uudistuksen jälkeen tuomioistuin alkaa asettamaan määräaikoja olosuhdeselvitykselle, on riskinä, että voidaan joutua hakemaan määräaikojen pidentämistä selvitykselle, joka taas lisäisi kaikkien osapuolten työmäärää.

Uudistuksen yhtenä tavoitteena on päivittää lainsäädäntöä vastaamaan tämän päivän tarvetta huolto- ja tapaamisoikeus päätöksiä tehdessä. Tämä näkyy esimerkiksi tietoisuuden lisäämisenä vuoroasumisen mahdollisuudesta. Yleisesti ottaen uudistuksen voidaan sanoa haastattelun perusteella olevan aiheellinen ja tarpeellinen viranomaisten mielestä.

6 POHDINTA

Tavoitteenamme opinnäytetyössämme oli tutkia, lapsenhuoltolain uudistusta ja sen vaikutuksia viranomaisiin. Opinnäytetyön tekeminen on ollut mielenkiintoista. Opinnäytetyön aihe on molempia kiinnostava, ja myös todella ajankohtainen. Teoriaosuuden tavoitteiden toteutuminen onnistui hyvin ja lähdeaineistoa on riittänyt hyvin. Viranomaisiin kohdistuvien muutosten vaikutusta tutkimme haastattelemalla viranomaisia. Kysyimme viranomaisilta keskimäärin kahdeksan kysymystä keskeisimmistä muutoksista.

Tutkimusmenetelmänä käytetyn laadullisen tutkimuksen tulokset perustuvat haastattelemiemme viranomaisten ajatuksiin. Haastateltavia oli sen verran vähän, ettei vastauksia voida yleistää. Vastauksien pohjalta pystyimme toteamaan, että osaltaan uudistukset olivat jo nytkin käytössä. Joukossa oli myös ihan uusia uudistuksia, joiden käytäntö vakiintuu vasta pitemmällä aikavälillä. Näiden uudistuksien seurauksia ei ole vielä mahdollista arvioida kovinkaan tarkasti.

Lakiuudistuksen oli alun perin tarkoitus tulla voimaan alku vuodesta samaan aikaan uuden isyylain kanssa. Koska lakiuudistus siirtyi vuoden 2019 loppuun, haastattelun tulokset ovat melko pintapuolisia. Haastattelun tavoitteet eivät siis täysin täytyneet. Saimme kuitenkin jokaiseen kysymykseen vastauksen ja haastatteluun osallistuneet viranomaiset olivat heti mukana tutkimuksessa sekä kokivat aiheen tärkeäksi. Aiheen tärkeydestä olemme samaa mieltä.

Työmme viivästyi suunnitellusta aikataulusta. Haastavinta työn tekemisessä on ollut työn rakenteen suunnittelu, sekä aiheen rajaaminen. Haasteena työn tekemisessä on ollut myös töiden ja opiskelun yhdistäminen, kuin myös aikataulujen yhteensovittaminen. Aluksi suunnitelmamme oli haastatella vain Oulussa työskenteleviä viranomaisia, mutta jouduimme laajentamaan tätä suunnitelmaa, jotta saimme myös lastenvalvojan haastattelun järjestettyä. Aikataulujen venymisestä on kuitenkin ollut myös hyötyä, koska muutos on mennyt koko ajan eteenpäin ja olemme saaneet työhömmme enemmän lähdeaineistoa esimerkiksi muutamien asiantuntijalausuntojen myötä.

Mielestämme tärkeä lisäys lakiin on oikeus tavata läheistä henkilöä. Tällä pyritään turvaamaan lapsen tapaamisoikeus muihinkin, kuin lapsen ja hänen vanhempansa välille. Mielestämme tämä on tärkeä kohta, koska lapselle saattaa muodostua tärkeitä suhteita vanhempiensa lisäksi esimerkiksi isovanhempiin. Vieraannuttamisen ehkäisemiseksi lakiin lisätään muun muassa velvollisuus

myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen. Niin kutsuttu vieraannuttaminen on vasta viime aikoina alkanut nousta varsinkin sosiaalisen median myötä otsikoihin, ja koska tällainen toiminta on lasta ajatellen todella ikävää ja haitallista, on mielestämme tärkeää, että asiaa nostetaan esiin jo lainsäädännön tasolla. Kaiken kaikkiaan uudistus vaikuttaa meidän mielestämme vastaavan nykyaikaa, ja turvaa lapsen etua hyvin.

Osaltaan muutoksien käytännön toteuttaminen saattaa kuitenkin olla lopulta vaikeaa, koska viranomaiset eivät pysty seuraamaan niiden toteutumista. Tällaisia muutoksia on esimerkiksi vanhemman velvollisuus ilmoittaa muutosta toiselle vanhemmalle tai huoltajalle. Näissä muutoksissa tarkoitus on herättää vanhempi ajattelemaan omien tekojensa vaikutuksia lapsen sekä koko perheen kannalta.

Jatkotutkimusaiheena tähän työhön voisi olla haastattelujen tekeminen uudistuksen jälkeen, kun muutokset ovat jo olleet jonkin aikaa käytössä. Näin olisi mahdollista saada syvempää tietoa niiden vaikutuksista viranomaisiin. Haastatteluun voisi myös ottaa useamman viranomaisen mukaan, jotta tutkimusotanta olisi laajempi, ja tulokset olisivat kattavampia.

LÄHTEET

Euroopan ihmisoikeussopimus. Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi. SopS 63/1999.

Euroopan neuvoston ministerikomitea. Recommendation of the Committee of Ministers to member States on preventing and resolving disputes on child relocation. 4/2015.

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805c44a6.

Haagin lapsikaappaussojimus. Asetus kansainvälisestä lapsikaappauksesta tehdyn yksityisoikeuden alaa koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta. SopS 57/1994.

Hakalehto, S. 2018. Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent.

Hakalehto-Wainio, S. & Nieminen, L. 2013. Lapsioikeus Murroksessa. Lakimiesliiton Kustannus.

HE 88/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Istanbulin sopimus. Valtioneuvoston asetus nainiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta. SopS 53/2015.

Isyyslaki 11/2015

Kempainen, K. Haastattelu 2.5.2019. Tekijän hallussa

Kempainen, O. 2018. Hallituksen esitys laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi- vastine lakivaliokunnan kuulemien asiantuntijoiden huomautuksiin. Viitattu 12.3.2019, <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2018-AK-223211.pdf>

KKO:2003:66

Kopf and Liberda-tapaus. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin 17.01.2012.

Kotikuntalaki 11.3.1994/201

Kurttila, T. 2018. Lapsiasiavaltuutetun lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Viitattu 5.2.2019, <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaaisuMetatieto/Documents/EDK-2018-AK-222031.pdf>

Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 619/1996

Lastenvalvoja. Haastattelu 4.6.2019. Tekijän hallussa.

LaVM 12/2018 vp. Valiokunnan mietintö LaVM 12/2018 vp— HE 88/2018Lavm vp.

Nieminen, L. 2013. Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe. Helsinki: Talentum Media Oy ja tekijä.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Suomen perustuslaki 731/1999

StVL 6/2018 vp. Valiokunnan lausunto StVL 6/2018 vp— HE 88/2018 vp.

Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vanne, K. 2017. Lausunto lapsenhuoltolain uudistamista koskevan työryhmän mietinnöstä (mietintöjä ja lausuntoja 47/2017). Viitattu 11.3.2019, <https://asiakas.kotisivukone.com/files/tuomari-liitto.kotisivukone.com/lapsenhuoltolakilausunto.pdf>

Yleissopimus lapsen oikeuksista. SopS 60/1991.

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Lastenvalvoja

1. Esityksessä ehdotetun mukaan mies tulisi suoraan isyyden vahvistamisen myötä äidin ohella lapsen huoltajaksi, jos isyys tunnustetaan ennen lapsen syntymää. Mitä vaikutuksia tällä on lastenvalvojan työhön?

2. Muutoksen jälkeen sosiaalilautakunnan vahvistamien sopimusten määrä laajenee. Sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella voidaan sopia esimerkiksi tietojensaantioikeudesta, huoltajien välisestä tehtävienjaosta sekä oheishuoltajuudesta. Miten sopimusten laajeneminen näkyy lastenvalvojan työssä?

3. Uudistuksen myötä vanhemmalla on velvollisuus ilmoittaa muutostaan toiselle vanhemmalle, jos muutosta aiheutuu muutoksia lapsen huoltoon ja tapaamiseen. Kertooko lastenvalvoja vanhemmille heidän velvollisuuksistaan?

4. Uuteen lapsenhuoltolakiin on lisätty kohta, jossa vanhemmat voivat sopia lapsen asuvan vuorotellen kummankin vanhempansa luona. Tätä asumisen muotoa kutsutaan vuoroasumiseksi. Miten muutos näkyy lastenvalvojan työssä?

5. Tapaamisoikeuden toteutumisesta aiheutuvien kulujen jako kuljetuksista ja matkakuluista olisi jatkossa mahdollista sopia vuoroasumisen ja tapaamisoikeuden sopimisen yhteydessä. Miten tämä vaikuttaa lastenvalvojan työhön?

6. Vieraannuttamisella tarkoitetaan usein vanhemman käyttäytymistä tavoin, joka haittaa lapsen ja toisen vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta pahimmillaan katkaisten sen kokonaan. Vanhemman tulee välttää kaikkea, mikä voisi aiheuttaa haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle. Onko tämän asian lakiin kirjaamisella vaikutuksia lastenvalvojan työhön? Jos kyllä, millaisia?

7. Tuomioistuimen harkintavaltaa olosuhdeselvityksen pyytämiseen lisätään. Muutoksen jälkeen olosuhdeselvityksessä yksilöidään asiat, mistä selvitystä pyydetään, sekä asetetaan määräaika

selvityksen toimittamiselle. Onko lastenvalvojalla roolia käräjäoikeuden pyytämässä olosuhdeselvityksessä?

8. Uudistuksen myötä halutaan parantaa lapsen osallisuutta ja oikeutta tulla kuulluksi lasta koskevista asioista, näkyykö tämä lastenvalvojan työssä? Miten?

Käräjätuomari

1. Uuteen lapsenhuoltolakiin on lisätty vuoroasuminen, joka tarkoittaa sitä, että lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhempiensa luona. Miten tämä muutos näkyy käräjäoikeudessa?

2. Uudistuksen jälkeen on mahdollista vahvistaa tapaamisoikeus lapselle erityisen läheiseen henkilöön, jolla on vakiintunut suhde lapseen. Miten arvioitte uusien tapausten vaikuttavan käräjäoikeuteen?

3. Uudistuksen jälkeen uhkasakko tapaamisoikeuden turvaamiseksi voidaan tietyissä tilanteissa asettaa jo tapaamisoikeutta koskevaan päätökseen, miten tämä muutos tulee näkymään käräjäoikeudessa?

4. Vieraannuttamisella tarkoitetaan usein vanhemman käyttäytymistä tavoin, joka haittaa lapsen ja toisen vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta pahimmillaan katkaisten sen kokonaan. Näkyykö vieraannuttamisen kaltaisia tilanteita käräjäoikeudessa?

5. Mitä odotuksia käräjäoikeudella on lapsen kuulemisen osalta, kun edellytyksiä kuulemiseen on alennettu? Miten lapsen kuuleminen Oulussa toteutetaan ja missä tilanteissa sitä käytetään?

6. Uuteen lakiin säädetään yleinen velvollisuus käsitellä huolto ja tapaamisoikeutta koskeva asia joutuisasti, ja käräjäoikeudessa ensimmäinen istunto on järjestettävä ilman aiheetonta viivästystä. Ilmaisulla "joutuisuus" halutaan turvata joustavuus asian käsittelyssä, sillä nopeus ei ole aina tärkeintä. Miten velvollisuus käsitellä huolto ja tapaamisoikeutta koskeva asia joutuisasti tulee näkymään käräjäoikeuden toiminnassa, ja tuleeko näistä asioista kiireellisiä?

7.Uudistuksen jälkeen huoltoon liittyvä hakemus voidaan hylätä jo kirjallisessa menettelyssä, jos on selvää, ettei sopimuksen tai päätöksen muuttamiselle ole perusteita. Miten tämä tulee vaikuttamaan kärjäoikeuteen?

8.Tuomioistuimen harkintavaltaa olosuhdeselvityksen pyytämiseen lisätään. Muutoksen jälkeen olosuhdeselvityksessä yksilöidään asiat, mistä selvitystä pyydetään, sekä asetetaan määräaika selvityksen toimittamiselle. Miten tämä vaikuttaa kärjäoikeuteen?